

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÉ ŽURNALISTIKY

Vývoj hospodářství v České a Slovenské republice v období od rozpadu ČSFR do
ekonomické recese v roce 1997

Development of economy in the Czech and Slovak Republic in the
period from the disintegration of the CSFR to the economic recession in
1997

Student: Martin Mucha

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr.PaedDr. Milan Sekanina, CSc.

Ostrava 2011

Zadání bakalářské práce

Student:

Martin Mucha

Studijní program:

B6202 Hospodářská politika a správa.

Studijní obor:

7202R020 Ekonomická žurnalistika

Téma:

Vývoj hospodářství v České a Slovenské republice
v období od rozpadu ČSFR do ekonomické recese
v roce 1997

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Výchozí srovnání ekonomické situace České a Slovenské republiky po rozpadu ČSFR
 3. Vývoj ekonomiky v České a Slovenské republice do období recese v roce 1997
 4. Využití řešené problematiky v médiích
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Prohlášení o využití výsledku bakalářské práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

HOLMAN, R. *Transformace české ekonomiky v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 106 s. ISBN 80-902795-6-2.
TOMŠÍK, V. *Transformace ekonomik zemí střední a východní Evropy*. 1. vyd. Praha: NÚJH, 1998. 118 s. ISBN 80-238-2075-3.
ŽÍDEK, L. *Transformace české ekonomiky*. 1. vyd. Brno: MU v Brně, 2006. 57 s. ISBN 80-210-4197-8.

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr.PaedDr. Milan Sekanina, CSc.

Datum zadání: 26.11.2010

Datum odevzdání: 11.05.2011

Doc. PhDr.PaedDr. Milan Sekanina,
vedoucí katedry

CSc. prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne 11.5.2011

Na tomto místě bych rád poděkoval za odborné vedení, cenné rady a vlídný přístup
panu Doc. PhDr.PaedDr. Milanu Sekaninovi, CSc.

Obsah

1	Úvod	8
2	Výchozí ekonomická situace v Československu na konci 80. let 20. století	10
2. 1	Klady československého hospodářství	10
2. 2	Zápory československého hospodářství	11
2. 3	Struktura ekonomiky	12
2. 4	Ekonomický růst	12
2. 5	Bankovní sektor	12
3	Transformace československé ekonomiky v letech 1990-1992	13
3. 2	Strukturální změny v hospodářství	18
3. 3	Měnová a rozpočtová politika	19
3. 4	Nezaměstnanost	20
3. 5	Inflace	21
3. 6	Hospodářský růst	22
4	Hospodářský vývoj České republiky od rozpadu federace do roku 1996	23
4. 1	Situace od roku 1993	23
4. 2	Nástup hospodářské recese v roce 1997	25
4. 2. 1	<i>Příčiny hospodářské recese v roce 1997</i>	26
4. 2. 2	<i>Následky hospodářské recese v roce 1997</i>	27
4. 3	Nezaměstnanost	28
4. 4	Inflace	29
4. 5	Vnější rovnováha	30
4. 6	Hospodářský růst	31
5	Hospodářský vývoj Slovenské republiky od rozpadu federace do roku 1997	32
5. 1	Situace od roku 1993	32
5. 2	Nezaměstnanost	34

5. 3	Inflace.....	35
5. 4	Vnější rovnováha.....	36
5. 5	Hospodářský růst.....	37
6	Využití řešené problematiky v médiích	38
6. 1	Editorial	38
6. 2	Transparentní a spravedlivá metoda, nebo podvod na občanech? Několik slov o kuponové privatizaci.	39
6. 3	Anketa	42
6. 4	„I když se toho spousta rozkradla, tahle země prosperuje.“ Rozhovor s předsedou privatizační komise.....	44
7	Závěr	46
7. 1	Vývoj nezaměstnanosti v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997	46
7. 2	Vývoj inflace v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997	47
7. 3	Vývoj vnější rovnováhy v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997	48
7. 4	Vývoj hospodářského růstu v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997	50
	Seznam použitých pramenů	51
	Seznam grafů	53
	Seznam zkratek.....	54

1 Úvod

Jako cíl své bakalářské práce jsem si stanovil popsat a srovnat ekonomický vývoj v České a Slovenské republice v období od rozdělení Československé federace v roce 1993 až do nástupu hospodářské recese v roce 1997. Mým cílem je vystihnout nejdůležitější myšlenky, strategie, milníky a především makroekonomická data transformace a poskládat z nich celistvý obraz. Do této práce je zahrnuto částečně i výchozí stav ekonomiky z konce 80. let 20. století a několikaleté období před rozdělením federace. A to z toho důvodu, že transformace započala již zde a že ideje a reformy té doby značně ovlivnily chod dějin po vzniku samostatné České a Slovenské republiky. Kromě ekonomických skutečností v této práci zmiňuji i některé důležité politické události a rozhodnutí, které hospodářskou politiku ovlivnily a jsou důležité pro vytvoření kontextu.

Česko a Slovensko spojuje dlouhá společná minulost, a to i minulost hospodářská. Je zajímavé sledovat, jakými cestami se každá ze zemí ubírá a bude ubírat v novém tisíciletí. Občané obou zemí se 11 let po rozpadu federace znovu pomyslně spojili jako občané Evropské unie. To znovu v některých aspektech vzájemně sblížilo jejich hospodářství, ta přesto nejsou zdaleka tak svázaná, jako před rokem 1993. Neměli bychom ale zapomínat ani právě na období, kdy se cesty našich zemí rozdělily. V této práci chci nastínit počátek této samostatné cesty a popsat a srovnat, nakolik úspěšná byla snaha o transformaci ekonomik z centrálně řízeného na tržní hospodářství.

Hlavními metodami, které v této práci používám, jsou popisná analýza a komparace. Co se týče grafického vyjádření, řídím se heslem, dle kterého „jeden graf řekne více než tisíc slov,“ pokud tedy chci názorně prezentovat srovnání makroekonomických údajů, používám právě grafů. Mezi autory, kteří se ve svých publikacích často zabývají transformací nejen české ekonomiky, se řadí například Robert Holman, Vladimír Tomšík nebo Václav Klaus. Všichni jmenovaní se v minulosti podíleli na tvorbě nebo i v současnosti ovlivňují tvorbu hospodářské politiky a jejich názory ovlivňují prostřednictvím publikací, jichž jsou autory, i tuto bakalářskou práci.

Po kapitole úvodní následuje druhá kapitola, která přibližuje stav ekonomiky v ještě společném státě Čechů a Slováků, zabírá se klady a zápory jejich hospodářství

z pohledu přípravy na přechod k tržnímu systému. Identifikuje prvky centrálně řízené ekonomiky a její nedostatky. Ve třetí kapitole je pak rozebrána situace v prvních letech transformace, která velmi ovlivnila vývoj hospodářství v dalších minimálně deseti letech. V kapitole jsou vysvětleny ideové proudy, strategie transformace a změny, které bylo nezbytné provést při přechodu na tržní hospodářství. Další dvě kapitoly nastiňují vývoj ekonomik obou sledovaných států po rozdělení federace, nejdříve v České a pak ve Slovenské republice. Nejdříve vždy nastiňují obecně celý vývoj v souvislostech, a to nejen ekonomických, ale částečně i politických, a poté se stručně věnují rozboru základních makroekonomických ukazatelů a příčinám jejich vývoje. V případě české ekonomiky se ještě v podkapitole zvlášť zabývám příčinami a důsledky hospodářské recese. Dále následuje kapitola šestá, ve které jsem prakticky využil získané informace a uplatnil je ve spojení s žurnalistickými dovednostmi. Výsledkem je článek věnující se zajímavému a zároveň rozporuplnému tématu kuponové privatizace. Navazuji tím na odstavec o privatizaci ze třetí kapitoly. Tento článek staví do protikladu názor předkládaný politickými činiteli a také často prezentovaný v odborné literatuře s názorem veřejnosti. Názor veřejnosti jsem podpořil anketou a rozhovorem na zvolené téma. V kapitole poslední, závěru, provádím komparaci makroekonomických dat české a slovenské ekonomiky v grafech s komentářem o příčinách jejich rozdílnosti.

Rád bych učinil poznámku ke zdrojům statistických dat. Metodika výpočtu těchto dat se v minulosti změnila, proto lze z různých zdrojů získat různé údaje. Snažím se proto ve všech grafech uvádět jen informace nejnovějšího data. Dle informací, které mi poskytl slovenský statistický úřad, prošla změnou data od roku 1995, ta z předchozího období zůstala nezměněna. Dále bych se chtěl zmínit o jednotlivých makroekonomických ukazatelích, které používám v grafech. Jako ukazatel hospodářského růstu používám meziroční růst HDP počítaný důchodovou metodou. Pro srovnávání inflace je to meziroční cenový index spotřebitelských cen. Pro grafy u vnější rovnováhy užívám saldo běžného účtu platební bilance v poměru k HDP – odráží totiž nejen saldo zahraničního obchodu, ale i bilanci služeb, výnosů a jednostranných převodů.

2 Výchozí ekonomická situace v Československu na konci 80. let 20. století

Pro srovnání jednotlivých ekonomik států vzniklých po rozpadu Československa považuji za nezbytné nastínit situaci, která v ještě jednotném státě panovala před započatím transformačního procesu. Důvodem je časová návaznost na ekonomickou realitu té doby a zdůraznění kontrastu, který změny k tržnímu systému po roce 1989 a 1993 v zemích bývalého Československa vytvořily. V první kapitole tedy nahlédneme na výchozí situaci Československého hospodářství v období ke konci 80. let 20. století, abychom mohli provést komparaci s režimem, který uplatňoval systém plánovaného hospodářství.

2.1 Klady československého hospodářství

Jednou z výhod československé ekonomiky byla její geografická poloha – ze zemí rozpadlého východního bloku leželo nejzápadněji a hraničilo s Německem a Rakouskem. Blízké kontakty s těmito vyspělými zeměmi představují pro naše hospodářství výhodu dodnes. Dalším plusem v komparaci s ostatními východními zeměmi byla úroveň lidského kapitálu. Ač byla z ideologických důvodů některá vědní odvětví ignorována, ta žádoucí, zejména technická, byla na dobré úrovni. Taktéž na dobré úrovni se nacházela i úroveň hospodářského rozvoje, která byla spolu s úrovní Německé demokratické republiky nejvyšší v tehdejším socialistickém bloku.

Pokud se budeme zajímat o makroekonomickou situaci, můžeme konstatovat, že byla poměrně stabilní – úroveň inflace byla v porovnání s ostatními zeměmi východního bloku nízká, to se týká jak inflace zjevné, tak i skryté. Úroveň veřejného dluhu, zahraničního dluhu a platební bilance byly rovněž v normě. Z důvodu zaměření se hospodářské vlády na úroveň zaměstnanosti neexistovala ani otevřená nezaměstnanost.

Tato rozvinutost ovšem ztrácí na svém lesku v porovnání se zeměmi západní Evropy. Po konci druhé světové války se Československo mohlo svou vyspělostí rovnat například Rakousku, což nelze říci o situaci v období rozpadu Sovětského

svazu, kdy Československo patřilo v rámci celé Evropy již pouze ke středně vyspělým zemím. Hospodářská vláda země tak upřednostňovala makroekonomickou rovnováhu na úkor jejího ekonomického růstu.

2. 2 Zápory československého hospodářství

Výčet záporů ekonomiky ČSSR svou délkou bohužel předčí výčet jejích kladů. Rozvoj československého hospodářství byl omezen mnoha vzájemně propojenými faktory, z nichž mnohé vycházely už ze samotné socialistické ideologie.

Centrálně řízené hospodářství, monopolizace ekonomiky a s nimi spojená neexistence konkurence bránily ve zkvalitnění produkce a technologickém rozvoji. Společné vlastnictví (v roce 1990 tvořilo v ČSFR soukromý sektor pouze něco málo přes 1 % pracujících, tedy nejméně z celého východního bloku), praktická neexistence hospodářské soutěže a nemožnost cokoliv ovlivnit vedly k demotivaci podniků. Možnost úpadku podniků v podstatě neexistovala, v případě, že se firma dostala do finančních potíží, zakročil stát a „vyléčil“ postižený podnik finanční injekcí. Motivace managementu a následně i zaměstnanců tak byla velmi nízká. Nezájem vedl ke snižování kvality produkce i zaostávání technologií, doprovázeném neobnovováním technologií stávajících - to bylo způsobeno špatným směřováním státních investic. Kvůli špatně nastavenému ekonomickému systému nic nevyřešily ani snahy socialistické vlády v závěrečné fázi období socialismu na poli technologického pokroku něco změnit.

Další kapitolu představovaly ceny, daně a dotace. Ceny byly stanovovány centrálně a v podstatě fixně, což značně deformovalo systém nabídky a poptávky. Takovéto ceny navíc neplnily alokační, informační a motivační funkci, které plní v tržních ekonomikách. Daně a dotace se určovaly pro podniky individuálně a to s ohledem na odvětví – vyšším dotacím se těšilo zejména zboží krátkodobé spotřeby.

Jako člen Rady vzájemné hospodářské pomoci byla ČSSR do velké míry izolovaná od trhů západních zemí. Zahraniční obchod byl stejně jako domácí řízen centrálně a tím byly stejně jako u něj potlačeny veškeré atributy hospodářské soutěže i na úrovni mezinárodní.

2. 3 Struktura ekonomiky

Struktura výroby byla na konci 80. let ve znamení maximalizace výroby průmyslu, velkou měrou z důvodů ideologických – dle myšlenky, že hodnotu přináší pouze výroba. Podíl průmyslu byl z hlediska HDP v ČSSR nejvyšší ze všech zemí se socialistickým zřízením, důraz byl kladen obzvláště na těžký a vojenský průmysl. Naopak sektor služeb byl tvůrci socialistické hospodářské politiky opomíjen a zanedbáván, poněvadž z ideologického hlediska se jevil jako sterilní. Plánování neprobíhalo podle finančních ukazatelů, jak je to běžné v kapitalismu, ale podle objemu produkce. To vedlo k neefektivitě, protože cílem státních podniků pak nebyla maximalizace zisku, ale maximalizace vstupů. Tento přístup se stal jedním z důvodů, proč země východního bloku ekonomicky zaostávaly za kapitalistickým západem.

2. 4 Ekonomický růst

Od sedmdesátých let klesl průměrný růst HDP v letech osmdesátých o více než tři procentní body, na 1,5 %. Růst průměrné reálné mzdy se dostala z téměř dvouprocentního růstu dokonce mírně do záporných čísel. Hlavní příčinou byla již zmíněná demotivace výrobních subjektů a koncentrace na extenzivní růst ekonomiky. Nezáměr se projevoval snahou o minimalizaci výstupů a zároveň maximalizaci vstupů – tedy opačný postup, než je známý z tržní ekonomiky. Jako externalita vysoké náročnosti ekonomiky na zdroje a energie se projevilo nezanedbatelné znečištění životního prostředí.

2. 5 Bankovní sektor

Centrální banka byla v ČSSR ovládána státem a řízena centrálním plánem. Bankovní soustava byla jednostupňová, v roce 1989 ale byly přijaty zákony, které systém změnily na dvoustupňový od počátku roku 1990. Centrální banka poskytovala dotace státním podnikům, které na ně měly ze zákona nárok. U podniků nebyla bankou, nebo potažmo vládou zjišťována solventnost a celý tento systém vedl ke špatnému

směrování dotací. Dalším rysem bankovníctví byl nízký stav kapitálu způsobený nedostatečným objemem úspor.

3 Transformace československé ekonomiky v letech 1990-1992

Po revolučním roce 1989 před sebou měla československá vláda složitou a neznámou situaci. Cílem bylo převést ekonomiku ze starého, centrálně řízeného do nového, tržního systému a to v makroekonomickém prostředí, kde zevnitř hrozilo riziko vzniku inflačních spirál a vzrůstu nezaměstnanosti a zvnějšku kolaps zahraničního obchodu, poněvadž hlavní odbytiště československého hospodářství z éry socialismu, trh Rady vzájemné hospodářské pomoci, se pomalu začínal hroutit. K tomu bylo nutné zodpovědět několik důležitých otázek – jakým způsobem a jakou rychlostí transformaci provést, jak přimět občany k pochopení zákonitostí trhu, jak podnítit tržní chování?

3.1 Strategie a rychlost transformace

Klíčovou se staly právě otázky, jakým způsobem a jak rychle transformaci provést. V zásadě existovaly dvě základní strategie, cesty, kterými se mohla československá vláda vydat. Situace samozřejmě nebyla tak černobílá, ale pro zjednodušení se uvádí tyto dva základní názorové proudy:

- *liberální* – dle tohoto přístupu je základem transformace učinit několik základních změn v systému (liberalizovat trhy a zavést soukromé vlastnictví). Tím se vytvoří prostor a podmínky pro přirozené fungování trhů, které donutí lidi chovat se podle jejich zákonitostí. Vidina zisku přivede subjekty na trh a konkurenční tlaky dále formují etiku podnikání. Tržní instituce jsou z liberálního pohledu záležitostí, která vzniká až sekundárně a je formována tržními zákony. Zastáncem tohoto přístupu byl především Václav Klaus.
- *institucionální* – toto hledisko vychází z premisy, že lidé jsou závislí na historickém vývoji a jednají více na základě zvyklostního chování, než

z aktuálního popudu. Zastánci této cesty považovali za primární vytvoření tržních institucí, pravidel chování a sankcí za jejich nedodržování. Vznik tržních podnětů je tady až na druhém místě.

Stejně tak na otázku, jak rychlý postup volit při liberalizaci a následné stabilizaci ekonomiky, existuje více možností odpovědi. Převažují však dva základní teoretické směry, kterými se lze ubírat.

- *strategie šokové terapie* – tento výraz označuje rychlý proces liberalizace založený na dynamických a hlubokých změnách. Restriktivní politika je prováděna s velkou razancí a snížení cenové hladiny je tak dosaženo v relativně krátkém čase. Za pozitivum této strategie se považuje právě její rychlost, dále rychlost následné stabilizace a pak také to, že tvůrci této hospodářské politiky nestihnout přijít o svůj politický kapitál. Nevýhodu by pak měl představovat krátkodobý hospodářský pokles a růst nezaměstnanosti způsobený stabilizačními opatřeními. Mezi zastánce této strategie se řadili například tehdejší premiér vlády Václav Klaus, dále například Dušan Tříška, Tomáš Ježek nebo Ivan Kočárník. Tato strategie byla reprezentována dokumentem s názvem „Strategie ekonomické reformy“, který byl zpracován federálním ministerstvem financí v čele s Václavem Klausem.
- *strategie gradualismu* – cílem této strategie byla evoluční cesta, tedy postupné zavádění tržních institucí a opatření. Tato strategie je založena na postupně prováděné restriktivní monetární i fiskální politice, postupném snižování inflace a růstu nezaměstnanosti. Jako výhoda gradualismu je uváděn nižší pokles potenciálního produktu. Oponenti této teorie argumentovali tvrzením, že při pomalejším tempu ztratí reformní vláda podporu obyvatelstva a z toho bude těžit opozice, což transformaci zabrzdí. Příznivci tohoto názorového proudu byli například Valtr Komárek, Zdislav Šulc, Karel Koubek nebo František Vlasák. Právě pod Vlasákovým vedením byl vypracován dokument „Návrh strategie přechodu k tržní ekonomice“, který zachycoval myšlenky této ideové skupiny.

Jako oficiální strategie transformace byl v roce 1990 přijat dokument s názvem „Scénář ekonomické reformy“, který měl spojovat přístup šokové terapie s přístupem gradualistickým. Ve skutečnosti se po teoretické stránce „Scénář“ více přikláněl ke

strategii šokové terapie a i praxe byla více nakloněna této ideové cestě. Praxe v souběžně se transformujících ekonomikách ukázala, že ani gradualistický scénář transformace nebyl bez nákladů a dokonce tyto náklady nebyly o mnoho nižší, než v zemích, u nichž převážil přístup gradualistický. Toto lze vidět na příkladu Maďarska.

Celá transformace byla založena na třech základních změnách. Jednalo se o změny systémové, strukturální a institucionální¹. Co znamenaly jednotlivé změny pro transformaci v Československu, to rozebírám níže:

- *systémové změny* - jako nezbytné se jevilo zabezpečit některé základní změny ve fungování systému na makro- i mikroekonomické úrovni. Vláda měla před sebou úkoly týkající se liberalizace, což byl první logický krok směrem k tržní ekonomice. Liberalizace je nezbytný prostředek optimální alokační efektivity a zahrnuje tyto kroky: deregulaci doposud fixních cen a mezd; domácího i zahraničního obchodu; zavedení vnitřní konvertibility měny; povolení soukromého podnikání; převod majetku ze společného vlastnictví do soukromého. Změna cenového systému je nezbytně doprovázena strukturálními změnami v ekonomice a také poklesem produktu.
- *strukturální změny* – tímto termínem se označují změny ve struktuře výroby, technologiích, zaměstnanosti a systému organizace s ohledem na nové podmínky trhu. Pro co nejvyšší ekonomickou efektivitu by měla logicky následovat až po liberalizaci. S termínem strukturálních změn, které jsou prováděny na makro-úrovni, souvisí i termín restrukturalizace podniků, což je proces probíhající na mikroúrovni. Provést restrukturalizaci podniků lze v podstatě buď ve fázi před, nebo ve fázi po privatizaci. Každá z těchto možností měla mezi ekonomy své příznivce i odpůrce. Restrukturalizaci ve velkých podnicích zpravidla provádějí manažeři, kteří jsou kontrolováni vlastníky a nasměrováni jejich zájmy.

¹ Loužek, 1999

Pokud vezmeme v úvahu, že stát jako vlastník nemůže efektivně kontrolovat tisíce manažerů ve svých firmách, kteří navíc coby potenciální poprivatizační vlastníci, bez důsledné kontroly, sledují pravděpodobně spíše své vlastní zájmy než zájmy státu, a pokud zohledníme i to, že hlavním zájmem státu je podniky připravit k privatizaci, a tedy je tento zájem odlišný od zájmu soukromého vlastníka – maximalizace diskontovaných budoucích zisků, a tento zájem na rozdíl od státního zájmu zůstává stejný i po privatizaci, je jasné, že teoreticky z hlediska ekonomické efektivity je výhodnější provést privatizaci ještě před restrukturalizací². Prakticky se strukturálním změnám v československé ekonomice věnuji v další podkapitole.

- *institucionální změny* – to znamená změny v zákonech a pravidlech. Tímto pojmem se označují také změny v chování a zvyklostech, které se nejvíce projevovaly v prvních letech transformace. Ovšem některé zažité vzorce chování se těžce odbourávají a proto můžeme i dnes, více než 20 let po revoluci, být svědky některých projevů chování zažitých ještě z období socialismu.

V neposlední řadě bylo nezbytné pro tyto změny vytvořit klima společenského konsensu. Nejsilnější souhlas s reformami se projevoval bezprostředně po revoluci, kdy byli lidé nadšení pádem starého totalitního režimu a vznikem nového systému a nově nabyté svobody. Nakolik se novým čelním představitelům státu podařilo zhodnotit svůj politický kapitál – to už by mohlo být námětem jiné studie.

Myšlenka liberalizace došla svého naplnění dne 1. ledna 1991, kdy byla deregulována většina cen, a kdy byly odstraněny výrobní a spotřebitelské dotace. V roce 1990 se ještě cenová regulace týkala 85 % HDP, v červnu roku 1991 to byl již jen zhruba 10 % HDP a to u strategického zboží jako palivo, energie, nájmy nebo municipální služby³. Liberalizován byl také zahraniční obchod a byla zavedena vnitřní

² Klaus; Tomšík, 2007

³ Zecchini, 1994

směnitelnost měny. U mezd byla uplatňována restriktivní politika, zůstaly ještě regulovány a v roce 1991 byl zřízen institut minimální mzdy.

Po liberalizaci byl na řadě proces převodu státního majetku na soukromé vlastníky - privatizace. Bylo použito několik forem a metod v několika fázích, včetně jedné nestandardní metody, která byla v tak velké míře užita pouze v Československu – *kuponová privatizace*. Ta spočívala v tom, že si každý plnoprávný občan Československa mohl zakoupit kupony, které potom, buď přímo nebo prostřednictvím investičních fondů, mohl směnit za akcie podniků, které byly převedeny na akciové společnosti. Zájem o tuto metodu privatizace byl obrovský a předčil veškerá očekávání. Výhodou této metody bylo totiž to, že zpřístupnila privatizaci v podstatě všem občanům země a investovat bylo možné za nízký poplatek, tedy bez nutnosti zadlužit se. Přesto byla kuponová privatizace často kritizována – například, že nevedla ke změně managementu, nepřinesla do podniků nový kapitál a vedla ke špatné vlastnické struktuře⁴. Dalším negativním jevem bylo, že podniky byly po privatizaci svými vlastníky často „tunelovány“. Pro československou a později českou privatizaci byl typický přístup, kdy se vláda snažila, aby vlastnická práva přešla do rukou pokud možno českých subjektů, zahraniční investoři byli různými způsoby znevýhodňováni. Tento postup bývá nazýván jako tzv. „česká cesta“. Slovenská vláda po osamostatnění státu od užití metody kuponové privatizace ustoupila. Kuponovou privatizaci podrobněji rozebírám v šesté kapitole „Využití řešeného tématu v médiích“.

Pro převod vlastnických práv ze státu na soukromé majitele bylo užito těchto typů privatizace:

- *Restituce* - restituce byly procesy navrácení majetku zabaveného komunisty po roce 1948 původním vlastníkům. Proti restitucím se stavěli z pochopitelných důvodů zastánci předchozího režimu, manažeři podniků, které měly být privatizovány, ale také někteří ekonomové, kteří

⁴ Židek, 2006

se obávali přibrzdění procesu privatizace. Restituce byly zahájeny v roce 1990.

- *Malá privatizace* – týkala se malých provozoven a drobného podnikání. Příkladem mohou být maloobchody nebo restaurace. Prodej formou veřejných aukcí začal v roce 1991 a skončil v roce 1993. Průběh malé privatizace je často odborníky kladně hodnocen.
- *Velká privatizace* – jednalo se o převod vlastnických práv na velké státní podniky. V prvních případech velké privatizace byli vpuštěni do hry zahraniční investoři. Při privatizaci některých průmyslových podniků se vláda rozhodla je nejprve restrukturalizovat a u strategických podniků a bank si podržet určitou míru kontroly, ale u většiny ostatních bylo rozhodnuto o rychlé privatizaci. Velká privatizace měla dvě vlny. V té první byla převažující metodou kuponová privatizace a probíhala v letech 1991 až 1992. Ve druhé vlně velké privatizace, probíhající v letech 1993 až 1994, převažovala metoda přímého prodeje.

3. 2 Strukturální změny v hospodářství

S přechodem na tržní fungování ekonomiky se pojily i strukturální změny, s jejichž pomocí Československo mohlo začít fungovat jako samostatná jednotka a ne již jako bašta těžkého průmyslu východní Evropy. Navíc, ekonomika státu již nebyla bržděna komunistickými ideologiemi o sterilitě sektoru služeb. První strukturální změny v československém hospodářství byly vyvolány ještě v první fázi transformace, tedy ve fázi liberalizace a stabilizace. Ukázalo se, že samotné tržní podněty stačí k tomu, aby nastaly poměrně rozsáhlé strukturální změny ještě před fází privatizace, tedy před získáním soukromého vlastníka, který by je provedl v rámci zájmu o maximalizaci zisku.

Bylo tedy na místě zajistit snížení velkých objemů surovinových a energetických vstupů, snížení podílu těžkého průmyslu na ekonomice a nahradit jej částečně průmyslem lehkým. Rovněž bylo potřeba podpořit růst zanedbaného sektoru služeb a ekologické kultivace životního prostředí, na němž zanechal ignorantský přístup socialistické vlády znatelnou stopu. Do roku 1993 tak značně poklesl podíl

primárního a sekundárního sektoru na HDP, naopak podíl terciárního sektoru významně vzrostl. Terciární sektor také vytvořil spoustu nových pracovních míst, která pomohla absorbovat zaměstnance propuštěné při snižování stavů v sektoru těžkého a zbrojního průmyslu. Přesto se nepodařilo ekonomiku kompletně restrukturalizovat v první fázi transformace. Na konci tisíciletí české hospodářství stále vykazovalo nadbytečnou míru těžkého průmyslu v porovnání se sektorem služeb a ani dnes ještě nemůžeme mluvit o české ekonomice jako o ekonomice, ve které by jejím hlavním tahounem byly služby tak, jak to známe z některých vyspělých států.

3. 3 Měnová a rozpočtová politika

Cílem měnové politiky byla především stabilizační a protiinflační ochrana transformující se ekonomiky. Jejími hlavními nástroji se v tomto období staly měnová restrikce, devalvace měny a ukotvení měnového kurzu.

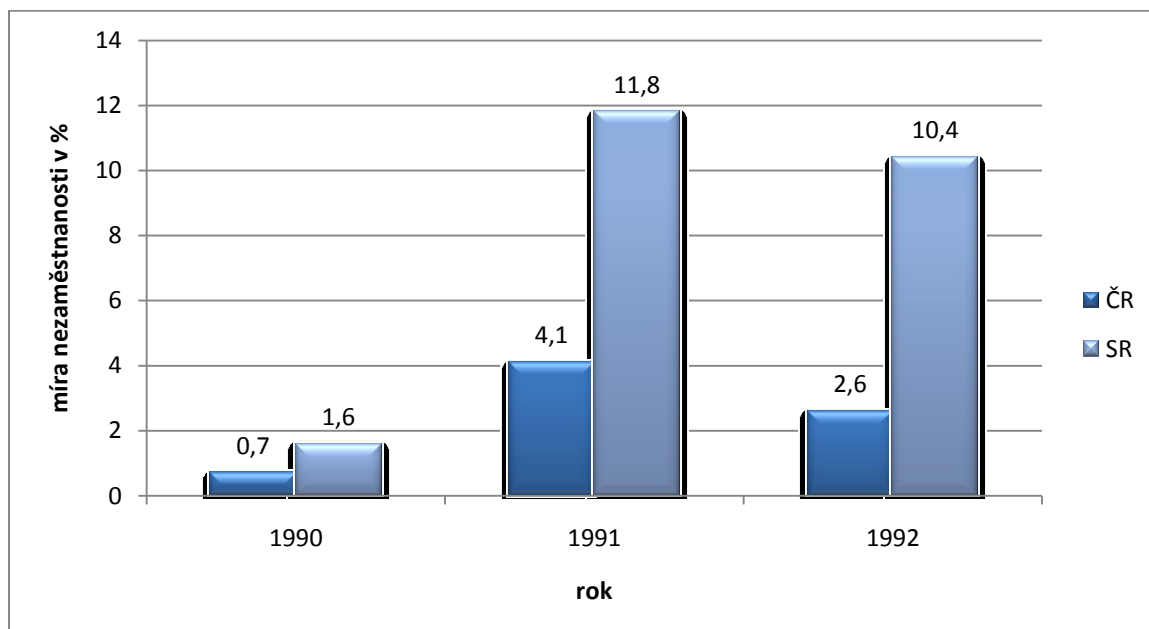
Počátkem roku 1990 se podařilo vytvořit dvouúrovňový systém bankovníctví. Monetární politiku vykonávala Státní banka československá, a to až do konce roku 1992. Pro léta 1990 a 1991 byla měnová politika formulována jako restriktivní, s hlavním cílem udržení cenové stability. Československá koruna prošla třístupňovou devalvací, v roce 1990 dosáhlo její znehodnocení nejvyšší hodnoty - přes 50 %. V roce 1992 zůstala hospodářská politika restriktivní, celkově již byla ovlivněna jednáními o rozpadu federace. Byla také zahájena vlna velké privatizace, včetně privatizace kupónové, která následovala po malé privatizaci odstartované v roce předchozím. Od roku 1990 až do monetární krize v roce 1997 byla zavedena fixace devizového kurzu, což mělo plnit účel jakési „kotvy“, jako prostředku makroekonomické stabilizace.

3. 4 Nezaměstnanost

Ze socialistického zřízení si Československo odneslo dědictví přezaměstnanosti. V tomto období se uměle udržovaná míra nezaměstnanosti blížila nule. V ekonomice bylo zaměstnáno až kolem půl milionu lidí nad hodnotu přirozené míry nezaměstnanosti. Od pádu socialismu a vzniku trhu práce se situace uvolnila, přesto obzvláště ve velkých státních podnicích panovala ještě poměrně dlouhou dobu nadměrná zaměstnanost.

Situace na trhu práce se různila v české a slovenské části federace s tím, že na území Slovenska (podobně jako v dalších transitivních zemích) měl vývoj výrazně negativnější charakter, jak můžeme vidět v tabulce 3.4. Podle zprávy OECD byla nízká nezaměstnanost (jednalo se především o nezaměstnanost strukturální) na českém území způsobena především pomalou restrukturalizací podniků. Mezi další faktory pozitivně ovlivňující zaměstnanost patřily například již v úvodu zmiňovaná úroveň lidského kapitálu, aktivní státní politika na trhu práce nebo nově vzniklá pracovní místa v sektoru služeb.

Graf 3. 4: Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 1990-1992 v jednotlivých zemích
Československé federace (v %)



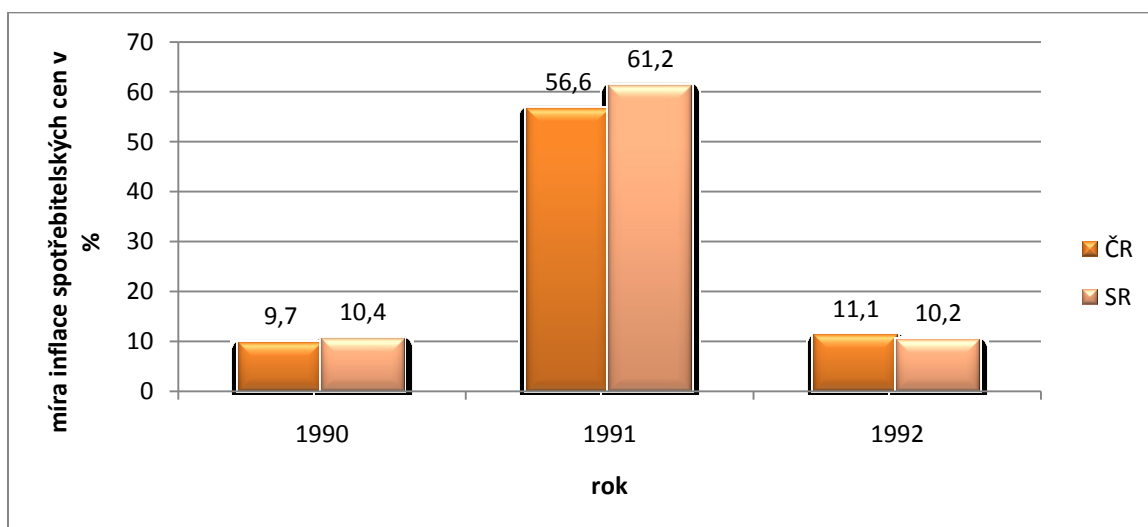
Zdroj: Český statistický úřad, Ministerstvo financí SR

3. 5 Inflace

V předchozím období se v systému centrálně řízených cen o otevřené inflaci nedalo příliš mluvit. Příčinám inflace však nešlo zabránit, při daných cenách existoval na trhu převis poptávky. Centrální regulace bránila růstu cen, který by převis poptávky eliminoval a ten se pak projevil nedostatkem spotřebního zboží. Skutečný měřitelný růst cenové hladiny se objevil až s přechodem na tržní ekonomiku. Důležitým momentem se stala liberalizace cen v roce 1991, kdy byla tvorba cenové hladiny (až na výjimky, které zůstaly nadále regulovány) ponechána zákonům nabídky a poptávky.

Politika České vlády i centrální banky se ukázaly být úspěšné, a ačkoliv nikdo dopředu nebyl schopen přesně odhadnout její dopady a panovaly silné obavy ze vzniku inflačních spirál, podařilo se s výjimkou dvou inflačních skoků – v roce 1991 cenovou liberalizací a v roce 1993 zavedením nové daňové soustavy – udržet cenovou hladinu poměrně na uzdě. Zásahu na tom měly nepochybně v první řadě fixace měnového kurzu; dále restriktivní monetární politika, stejně tak restriktivní fiskální politika; a v neposlední řadě také rychlost provedení liberalizace. Vývoj inflace v obou zemích federace ukazuje tabulka 3.5. V obou částech federace probíhal vývoj cenové hladiny obdobně, jak lze vyčíst z tabulky.

Graf 3. 5: Vývoj míry inflace spotřebitelských cen v letech 1990-1992 v jednotlivých zemích Československé federace (v %)

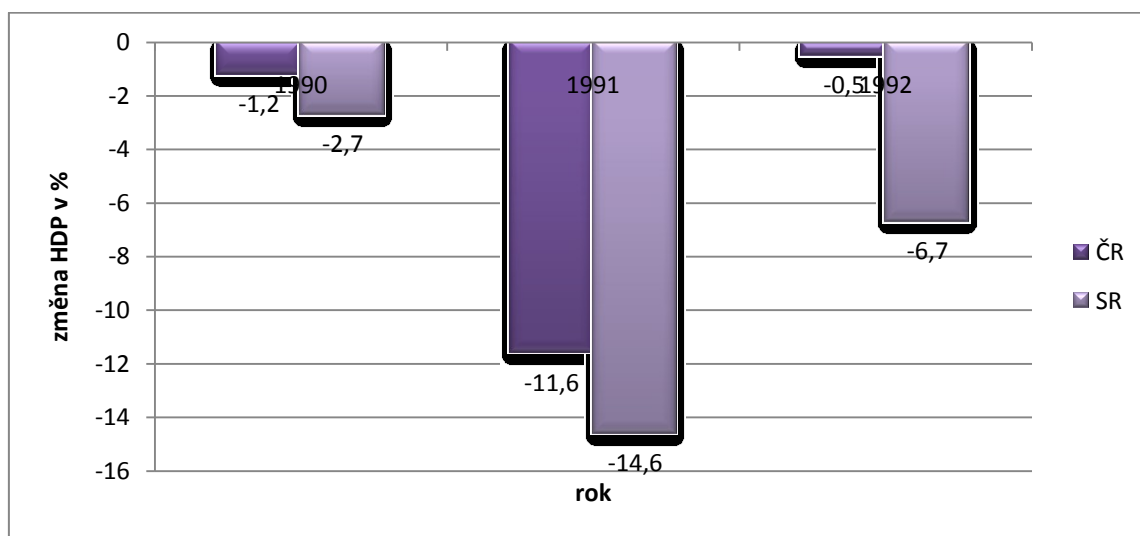


Zdroj: Český statistický úřad, Ministerstvo financí SR

3. 6 Hospodářský růst

Hospodářský růst byl v těchto letech velmi poznamenán transformací a o tomto období se hovoří také jako o transformační recesi. Nejednalo se ale o standardní recesi, způsobenou hospodářskými cykly. Tato recese byla způsobena změnami ve struktuře a systému ekonomiky, které jsou popsány výše. Obecně lze říci, že je způsobena přechodem od centrálně řízené k tržní ekonomice a je hlubší, než běžné hospodářské recese. Navíc, svou roli sehrálo i to, že podobnou změnou procházely i ostatní země v regionu a na východ od nás, což v určitém směru také ovlivnilo vývoj československé federace. Velkou ranou pro zahraniční obchod byl krach RVHP. V rámci zahraničního obchodu probíhalo přesměrování na západní trhy. Pokud se budeme bavit o hospodářské politice, ta také měla vliv na hospodářský růst. Snahy o stabilizaci a boj proti inflaci, jehož zbraněmi byly restriktivní monetární i fiskální politika, si vybral daň v podobě poklesu agregátní poptávky, následně výroby, a tím i poklesu hospodářského růstu. Jistý propad se předpokládal, ne ovšem v takové míře. Českou a slovenskou ekonomiku zbrzdil zhruba na jednu dekádu, mnohé jiné přechodové země – příkladem může být Bulharsko či Rumunsko - na ještě delší dobu. V období let 1990 – 1992 zasáhl propad HDP slovenskou část federace ještě o něco více, než tu českou.

Graf 3. 6: Vývoj HDP v letech 1990-1992 v jednotlivých zemích Československé federace (v %)



Zdroj: data.worldbank.org

4 Hospodářský vývoj České republiky od rozpadu federace do roku 1996

4.1 Situace od roku 1993

1.1.1993 došlo ke vzniku samostatné České a Slovenské republiky. Rozdělení Československa mělo několik příčin. Příkladem mohou být příčiny historické – dle tohoto názoru byli Češi a Slováci vždy dva různé národy s odlišnou kulturou, náboženstvím, politikou i hospodářstvím a tento dualismus se projevoval i v jejich společném soužití ve společném státě. Idea československého národa byla dle této hypotézy uměle vytvořena. Po pádu socialismu se začala projevovat odlišnost názorů na politický systém, reformy, pojetí tržního hospodářství a privatizace. Většina slovenských občanů byla proti privatizaci a reformám. Slovenští občané měli také jiné volební preference než ti čeští. Po volbách v roce 1992 měly politické reprezentace Česka a Slovenska rozdílné názory a cíle v oblasti politiky i ekonomiky. Slovenští politici, zejména pak Hnutí za demokratické Slovensko a Vladimír Mečiar jako předseda této strany, usilovali o samostatnou ústavu, plnou suverenitu a mezinárodní subjektivitu pro Slovensko, a ačkoliv to nebylo v jejich volebním programu přímo řečeno, prakticky se to rovnalo požadavku o rozdělení federace, nebo by to k němu přinejmenším spělo. Nově zvolený předseda české vlády Václav Klaus byl sice silným zastáncem federace, ale na prvním jednání o budoucnosti československého státu slovenské straně vyhověl, a tak na závěr roku 1992 došlo k rozdělení společného státu.

Z ekonomického hlediska to znamenalo velké množství nákladů a brzdění hospodářského růstu, ale také dočasné pozbytí politické váhy a prestiže, kterou měly státy jako celek. Mezi náklady rozdělení se počítají náklady přímé, příkladem mohou být náklady na rozdělení administrativních složek státu, společného majetku, nebo emise nových měn a dokladů. Dalším druhem nákladu bylo dočasné pozbytí důvěry zahraničních investorů, jejichž očekávání ohledně nově se tvořících trhů byla nízká, a to znamenalo pro oba nově vzniklé státy zpočátku nízký příliv zahraničního kapitálu.

Rozdělení federace se negativně podepsalo také na vzájemném obchodu oddělených částí. Náklady Slovenska na rozdělení federace byly o něco vyšší než u

České republiky, což bylo způsobeno zejména zrušením transferů, které při předchozím zřízení přicházely na území Slovenska z české části federace. Odhaduje se, že tvořily asi 7 % slovenského HDP. Slovensko také muselo vynaložit prostředky na založení nových institucí, poněvadž většina těch federálních měla centrum v Praze.

Původně se předpokládal vznik měnové a celní unie. Dne 2. února 1993 ale nastala měnová odluka, jakožto výsledek rozhodnutí každého ze států jít cestou vlastní měny. Odluka proběhla velmi plynule a byla inflačně neutrální. V roce 1992 došlo k zániku Státní banky Československé a vzniku samostatné banky každého ze států – České národní banky (dále ČNB) a Národní banky Slovenska (dále NBS).

Co se týče fiskální politiky, od roku 1993 se jejím hlavním cílem stala vyrovnanost příjmů a výdajů ze státního rozpočtu. Její následný vývoj byl až do roku 1997 expanzivní. Významnou událostí roku 1993 se po vzniku samostatné republiky stala daňová reforma. Mezi její nejdůležitější kroky lze zařadit zavedení daně z přidané hodnoty; daně z příjmu fyzických a právnických osob a zrušení daně z obratu, která v podstatě představovala dotaci do cen spotřebního zboží. Vlivem daňové reformy však došlo ke skokovému růstu inflačních tlaků, cenová hladina se toho roku ustálila na vysoké hodnotě 20,8 % (viz graf 4.4). To přimělo ČNB vrátit se k restriktivní měnové politice. Cílem monetární politiky ČNB bylo od roku 1992 ovlivňování měnového agregátu M2, a to až do prosince roku 1997. Nutno podotknout, že vytčeného cíle se jí podařilo dosáhnout pouze jedinkrát za celé toto období.

Rokem 1994 započalo období růstu, doprovázené nízkou mírou nezaměstnanosti a poměrně nízkou mírou inflace, které trvalo až do konce roku 1996 a které je v rámci celé transformace považováno pro Česko za nejúspěšnější. Rozpočet dosáhl v tomto roce přebytku, ačkoliv někteří ekonomové oponují tím, že kladných čísel dosáhl pouze vlivem rozpuštění financí získaných privatizací. Pravicová vláda začala pracovat na snižování daňové zátěže. Všeobecně panovalo nadšení a uspokojení z úspěšného přechodu k novému systému, ale transformace začínala ztrácet na tempu. Také se objevily příznaky krize bankovního sektoru.

Rok 1995 byl pro Českou republiku ve znamení silného růstu. Transformace české ekonomiky byla považována za nejúspěšnější ze všech postkomunistických zemí. Naše země byla v tomto roce také přijata do organizace OECD. Zároveň s tím byla

novým devizovým zákonem zavedena vnější směnitelnost koruny, což umožnilo liberalizaci kapitálu. To znamenalo větší příliv zahraničních investic do české ekonomiky, což vychýlilo rovnováhu platební bilance a začalo působit problémy v monetární politice ČNB. Dle některých názorů se z tohoto důvodu začala přehřívat česká ekonomika. V tomto roce dosáhl státní rozpočet opět přebytku a vláda pokračovala v politice snižování daňové zátěže. Nadměrné výdaje v sociální sféře však přispívaly k tvorbě strukturálního deficitu, jehož následky se teprve měly projevit. Tento rok byl také ve znamení opět stagnujících transformačních reforem.

Hospodářský boom pokračoval i v roce 1996. Mezi důležité události tohoto roku můžeme počítat volby do poslanecké sněmovny, které notně ovlivnily další ekonomické směřování země. Znovu zvolená pravice s předsedou Václavem Klausem je tentokrát v menšinové koalici. Původně pozitivní spotřební a investiční trend nastartovaný krátce po rozdělení federace vykulminoval až do situace, kdy domácí výroba nestačila pokrývat poptávku a to mělo negativní dopad na platební bilanci. Pokračující příliv zahraničního kapitálu zvyšoval množství peněz v oběhu a tím pádem způsoboval i nárůst cenové hladiny. ČNB nasadila politiku monetární restrikce prováděnou pomocí úrokových a repo sazeb, navyšování povinných minimálních rezerv a nastolování tvrdších podmínek pro komerční bankovníctví. Tyto kroky byly učiněny pro odčerpání peněz z oběhu, ČNB se tak snažila navrátit vychýlenou stabilitu do přípustných mezí. V tomto roce bylo rozšířeno fluktuační pásmo české koruny z $\pm 0,5\%$ na $\pm 7,5\%$.

4. 2 Nástup hospodářské recese v roce 1997

V roce 1997 se tempo růstu ekonomiky dostalo poprvé od rozdělení federace do záporných čísel. České hospodářství nejprve zasáhla měnová krize, která později přerostla v celohospodářskou depresi. Negativním se stal vývoj agregátní poptávky, spotřeby i investic. Příčin, proč k tomu došlo, se ukázalo být několik. Převážně se jednalo o vyvrcholení problémů, které se nakumulovaly z předchozích období.

4. 2. 1 Příčiny hospodářské recese v roce 1997

Nejzávažnější příčinou byla zřejmě špatně formulovaná hospodářská politika. Na vině byla jak politika fiskální, tak monetární. Vlivnější příčinou byla v tomto případě politika monetární, čili větší stín padá na Českou národní banku než na vládu. Nejdříve tedy podrobněji o politice měnové, následně i několik řádek o té rozpočtové:

Roznětkou deprese se ukázala být měnová restrikce původně krotící ekonomiku vychýlenou z rovnováhy. Restrikce způsobila oslabení kurzu koruny. Vlivem útoku spekulantů došlo k další devalvaci české měny a ČNB byla nucena reagovat další restrikcí monetární politiky – prostřednictvím zvýšení úrokové míry a prodejem devizových zásob. Tato měnová restrikce se však ukázala být příliš silná. ČNB nebyla schopna udržet kurz koruny ve flukтуаčním pásmu a od května tedy byla okolnostmi donucena k zavedení kurzu floatingového. Od počátku roku se pak rozhodla pro nový záměr – cílování inflace. Právě dlouho udržovaný fixní kurz, ačkoliv v počáteční fázi transformace jednoznačně prospěšný, je uváděn jako faktor nadměrného přílivu zahraničního kapitálu a tím i jako nepřímý faktor růstu inflace.

Je tedy evidentní, že hlavní příčinou největší hospodářské recese od vzniku samostatné České republiky byla ČNB se svou monetární politikou. Zřejmě její největší chybou bylo ve chvíli ekonomického poklesu ještě zpřísnit měnovou restrikci. Fiskální expanze - zvyšování mezd ve veřejném sektoru a důchodů - ke které se vláda uchýlila před volbami, mohla být taktéž jednou z příčin. Po vypuknutí deprese vláda naopak prosazovala fiskální restrikci. Negativní dopad na ekonomický růst mohly mít také vnější faktory, jako snížení výkonnosti některých zemí Evropské unie, s nimiž byla Česká republika v obchodním kontaktu, zejména pak sousedního Německa. Jednou z přitěžujících okolností se staly také povodně katastrofálních rozměrů, jejichž celkový dopad na ekonomiku se odhaduje v rozsahu kolem 1 % HDP.

Takto se o rok později k situaci vyjádřil tehdejší předseda vlády Václav Klaus:

„Při pokusu o deskripci naší ekonomické reality spolu soupeří dvě základní, v mnohém značně protichůdné hypotézy výkladu stagnace růstu, které jsou sice politicky vyostřovány a tím znehodnocovány, ale které mají svůj nesporný

ekonomicky základ. První z nich, kterou nesdílím, říká, že naše nezralá, ne plně transformovaná, v mnohém nedokonalá, chatrná, zranitelná, atd., atd. ekonomika není schopná zabezpečit ekonomický růst a že právě to je důvodem dnešní stagnace. Druhá říká, že poměrně rychlý ekonomický růst období 1993-96 vedl k jistému přehřátí ekonomiky a k nárazu na její „nejužší“ místo, kterým byl – v naší, extrémně otevřené ekonomice – běžný účet platební bilance, plynoucí z výrazné převahy dovozu nad vývozem počínaje druhou polovinou roku 1995. Vzniklá vnější nerovnováha (vážnější než nerovnováha vnitřní, která je v liberalizované ekonomice více méně identická s inflací) musela být léčena zpomalením ekonomického růstu, což snad zpochybňuje jen extrémní křídlo zastánců první hypotézy. V rámci této hypotézy však jsou ještě dvě další podskupiny názorů. První z nich říká, že je hloubka a délka stagnace let 1997-98 nevyhnutelnou daní za předchozí míru nerovnováhy, že jsme neměli na vybranou a že je hospodářská politika v pořádku. Druhá z nich říká, že jsme zaplatili příliš moc, že platíme příliš dlouho a že jen částečně platíme vynuceně za vnější nerovnováhu, a že více platíme dobrovolně za zvolenou desinflační strategii⁵.“

4. 2. 2 Následky hospodářské recese v roce 1997

Jednou z makroekonomických veličin, na které se recese negativně podepsala, byla míra nezaměstnanosti. Jestliže se nezaměstnanost od vzniku samostatného českého státu držela značně při zemi na relativně stabilní úrovni okolo 3 %, v tomto období se začala poprvé znatelně zvyšovat. Příchod recese měl vliv i na cenovou hladinu. Již v průběhu roku 1997 míra inflace poklesla téměř na polovinu. Snižování inflační míry pokračovalo i v dalších letech. Tento trend také potvrdil platnost Phillipsovy křivky, tedy nepřímou úměru mezi inflací a nezaměstnaností v krátkém období. Nejvíce byl však dopad recese vidět na ukazatelích růstu hospodářství, růst HDP náhle spadl do záporných čísel, viz graf 4.6.

⁵ Klaus, 1998

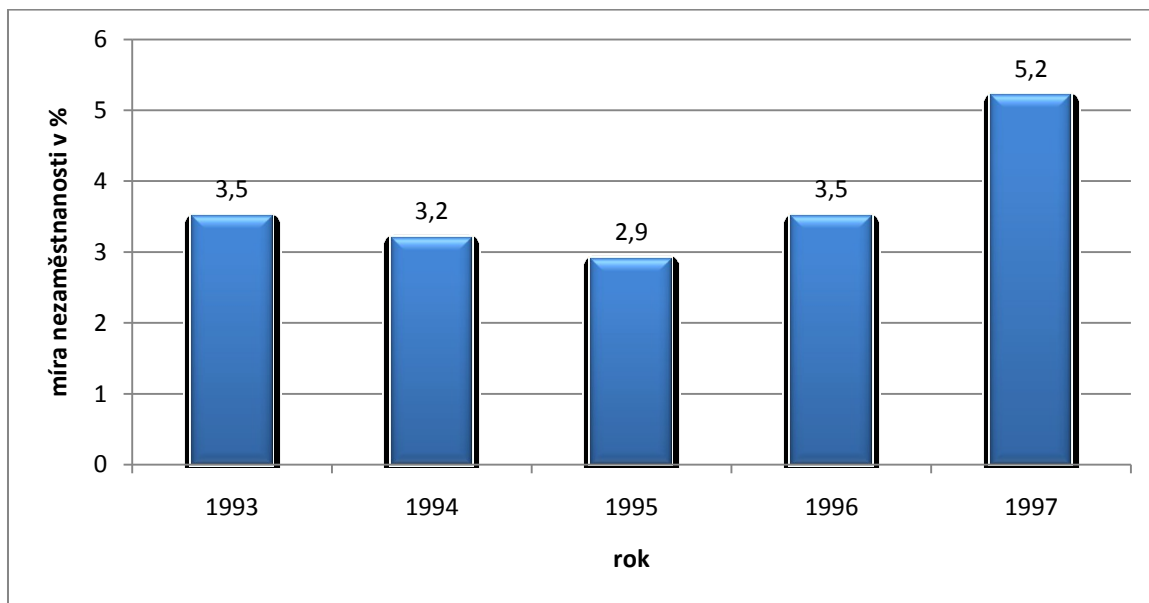
4.3 Nezaměstnanost

V české ekonomice stále zůstávala v některých, zejména průmyslových, odvětvích přezaměstnanost. Nezaměstnanost v České republice v průběhu transformace se ukázala být neočekávaně nízká, obzvláště ve srovnání s ekonomikami ostatních transformujících se států. Ani u jedné z ostatních tranzitivních ekonomik v období od roku 1993 do roku 1996 neklesla míra nezaměstnanosti pod 10 %. Proč tedy byla Česká republika v tomto ohledu tak výjimečná?

- Vysoká zaměstnanost vycházela z dědictví doby centrálně řízeného systému, pro který byla typická až přezaměstnanost;
- nově vznikající sektor služeb byl schopen absorbovat velkou část občanů, kteří přišli o zaměstnání v rámci restrukturalizace hospodářství;
- obecně povolení soukromého podnikání rozšířilo stranu nabídky na trhu práce a podnítilo také rozvoj samozaměstnání;
- snížení mzdových nákladů také přispívalo k vyšší zaměstnanosti.

Vývoj míry nezaměstnanosti v průběhu celého sledovaného období ukazuje graf 4.3. Jak z něj lze vyčíst, první výraznější nárůst české hospodářství zaznamenalo až s nástupem deprese v roce 1997.

Graf 4. 3: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1993-1997 (v %).



Zdroj: Český statistický úřad

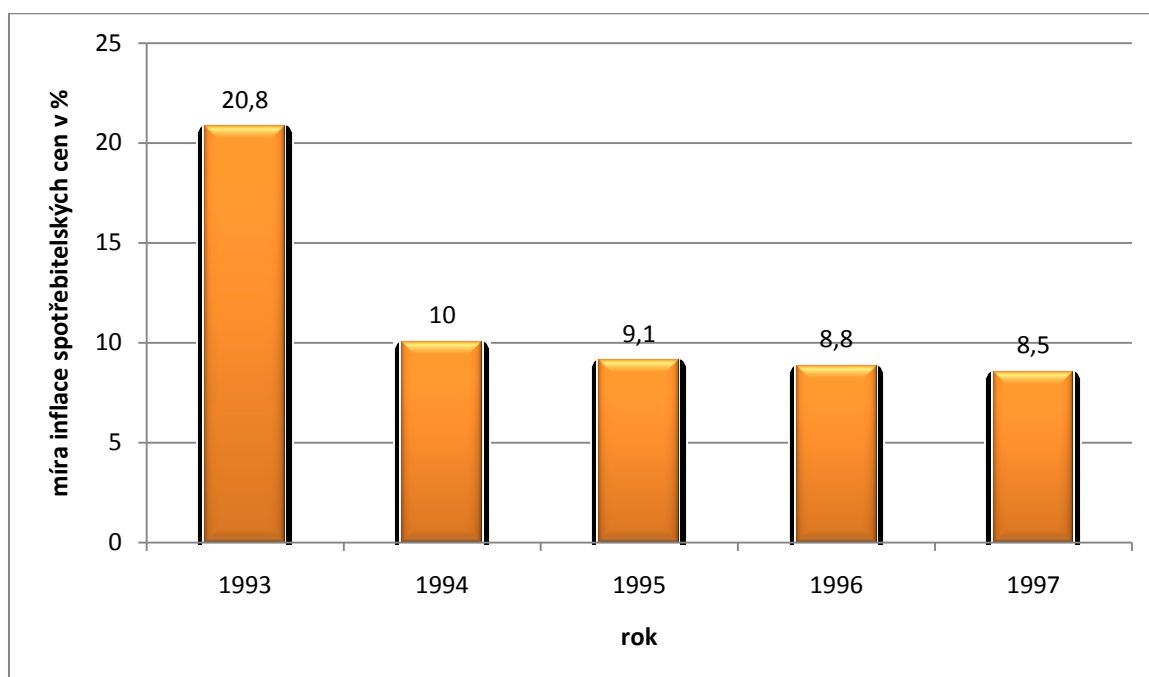
4. 4 Inlace

Stejně jako v případě nezaměstnanosti, i při udržování cenové hladiny si tvůrci české hospodářské politiky vedli dobře, a to i v porovnání s ostatními tranzitivními ekonomikami. Důvodem únosné inflační míry byly:

- Stabilizační „kotva“ v podobě režimu fixního kurzu udržovala hladinu cen a mezd a tím i míru inflace;
- restriktivní monetární a fiskální politika v předchozím období;
- daňová regulace mezd;
- umírněné mzdové požadavky jako výsledek tripartitní politiky v prvních letech transformace.

Vývoj cenové hladiny ve sledovaném období zaznamenává graf 4.4.

Graf 4. 4: Vývoj míry inflace spotřebitelských cen v ČR v letech 1993-1997 (v %).



Zdroj: Český statistický úřad

Výrazný inflační skok v roce 1993 dobře patrný z grafu byl zapříčiněn zavedením nové daňové soustavy. Důvod, proč se růst cenové hladina držel trvale na úrovni kolem 10 %, osvětluje několik teorií.

- Hypotéza mezery mezi cenovými hladinami vysvětluje neklesající inflaci jako doznívající efekt rozdílné domácí a zahraniční cenové hladiny;
- další teorie zní, že producenti, kteří se ocitli v nově vytvořeném tržním prostředí, se v něm ještě neorientovali a ceny vytvářeli pokusnou metodou a vyšší ceny pro ně byly výhodnější;
- doplňující možností je také, že inflace byla částečně statistickou iluzí, poněvadž nezaznamenávala růst kvality produktu a podceňovala jej tak.

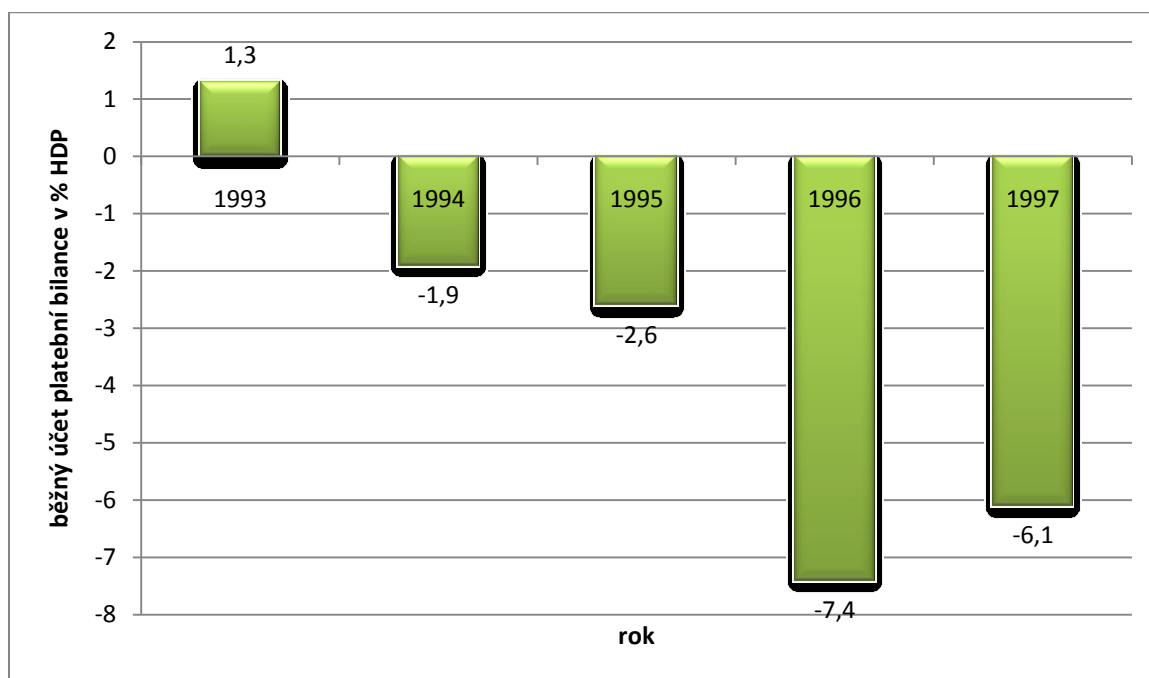
Příčinami růstu cen v letech 1994 – 1996 byly především postupné deregulace doposud státem držených cen, přizpůsobování se cenové hladiny západním trhům, růst mezd a nákladů u domácích výrobců, nebo rostoucí agregátní poptávka.

4. 5 Vnější rovnováha

V prvním roce fungování České republiky běžný účet vykazoval aktivní saldo. Hospodářský růst a nízká nezaměstnanost ale brzy odstartovaly růst mezd a reálné zhodnocování koruny. To vedlo k růstu poptávky, poklesu domácích úspor, což spolu s vysokým podílem investic zapříčinilo značné obchodní schodky. Schodek běžného účtu platební bilance pak dosáhl svého maxima v letech 1996 a 1997. Kapitál proudící k nám ze zahraničí obsahoval vysoký podíl krátkodobého spekulativního kapitálu, a tak když se vynořily první problémy, došlo k jeho odlivu – pro zahraniční investory již nebylo nadále výhodné nechávat jej zde. Spekulativní útok na korunu měl za následek její devaluaci.

V grafu 4.5 můžeme vidět, jak se schodek běžného účtu platební bilance, ačkoliv v roce vzniku samostatné České republiky bylo jeho saldo ještě aktivní, prohluboval až do příchodu krize v roce 1997.

Graf 4. 5: Vývoj běžného účtu platební bilance v ČR v letech 1993-1997 (v %).



Zdroj: SPĚVÁČEK, V. a kol., Transformace české ekonomiky: politické, ekonomické a sociální aspekty, 2002.

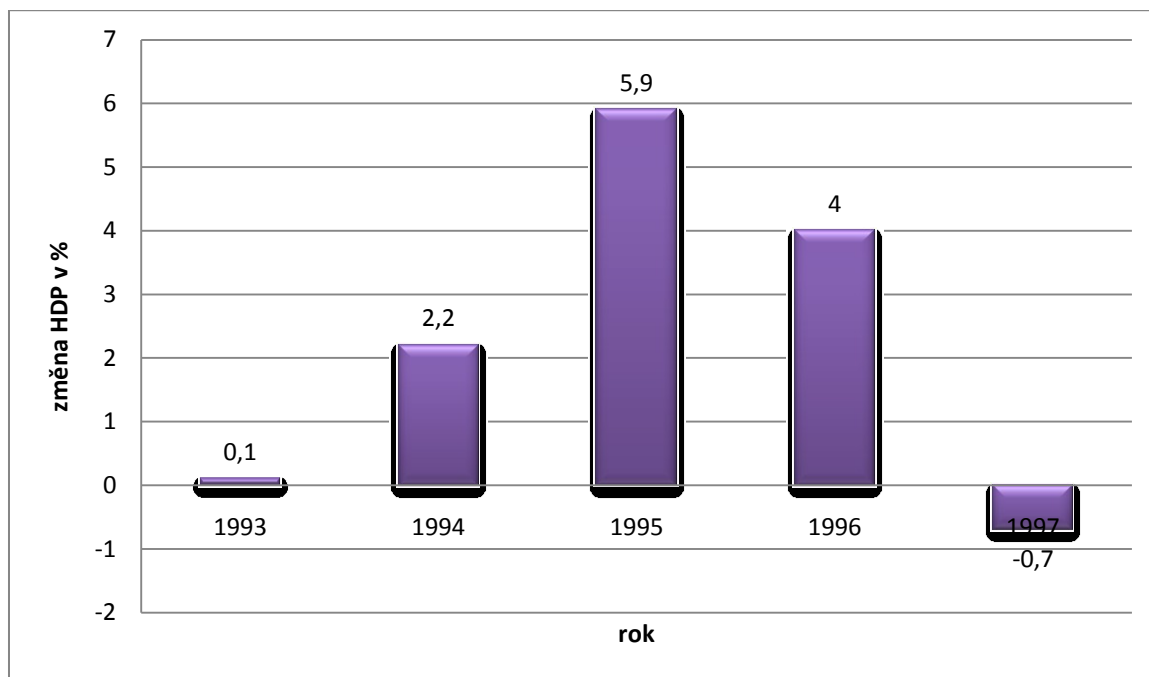
4. 6 Hospodářský růst

Rokem 1993 započalo pro Českou republiku období růstu, trvající až do monetární a následně celohospodářské deprese v roce 1997 – jak lze vidět v grafu 4.6. Růstu bylo dosaženo zejména díky zvýšené poptávce a růstu investic. Po dlouhém období socialismu, jež se vyznačovalo nedostatečnou nabídkou zboží i služeb, byl nárůst poptávky a spotřeby zboží přirozeným projevem chování firem i domácností. Ekonomický boom pozitivně zapůsobil na růst reálných mezd a poptávky a způsobil také hlad po dovozovém zboží. Pro Českou republiku v prvních letech transformace byl typický pomalejší hospodářský růst doprovázený vysokými investicemi. Ty během několika let nabraly takových rozměrů, že ani vysoká míra domácích úspor nestačila k jejich pokrytí a tak musely být kryté zahraničním kapitálem. To svědčilo o vysoké spotřebě.

V polovině 90. let již hospodářství vykazovalo vysoký růst ve spojení s pasivním saldem běžného účtu platební bilance. Vysokým tempem růstu docházelo k jejímu

přehřívání a to si vybralo svou daň v podobě recese počínaje rokem 1997, kde tempo růstu pokleslo až do červených čísel.

Graf 4. 6: Reálné změny HDP v ČR v letech 1993-1997 (v %)



Zdroj: Český statistický úřad; data.worldbank.org

5 Hospodářský vývoj Slovenské republiky od rozpadu federace do roku 1997

5.1 Situace od roku 1993

O vzniku samostatné Slovenské republiky a nákladech rozdělení platí to stejné, co bylo popsáno v úvodu předchozí kapitoly, je tedy zbytečné se opakovat. Po vzniku samostatné centrální banky počátkem roku 1993 bylo jejím hlavním cílem stejně jako u té české udržet vnitřní stabilitu, v čemž ale v porovnání s ČNB nebyla zdaleka tak úspěšná. Vůči nově emitované měně panovala nedůvěra a to jak ze strany zahraničních subjektů, tak i od domácích věřitelů. Slovenské subjekty raději držely

aktiva v české měně, což vyvolávalo tlaky jak na růst peněžní zásoby a tedy i cenové hladiny v České republice na jedné straně, tak tlaky na devaluaci slovenské koruny na straně druhé. V prvním roce samostatnosti Slovensko trápila nejen deprese politická, ale i hospodářská. Silně se na jeho ekonomice podepsaly již dříve zmíněné náklady rozdělení federace. Slovensko také přišlo o tradiční odbytiště svých výrobků, trhy RVHP, poté, co se tato organizace rozpadla v roce 1991. S tím souvisela i potřeba převést orientaci na západní trhy a potřeba strukturálních změn hospodářství společně s restrukturalizací podniků. Stejně jako v České republice tvořil největší část hospodářství těžký (a zbrojní) průmysl.

Rok 1993 přinesl Slovensku stejně jako České republice změnu v daňové soustavě, což způsobilo znatelný inflační skok. Na Slovensku se začaly ozývat hlasy, že původní československá strategie transformace byla výhodnější pro české území a nebrala v potaz specifika slovenského hospodářství, proto by mělo Slovensko přehodnotit přístup k transformační strategii a zvolit vlastní, pomalejší cestu. Již v předchozím roce byl přijat dokument „Stratégia hospodárskej obrody“, který doporučoval orientaci na expanzivní fiskální a úvěrovou politiku, aktivní obchodní politiku a restrukturalizaci průmyslu s finanční pomocí státu. Odklon od původního modelu transformace se nakonec podařilo prosadit. Projevy této politiky se ovšem naplno ukázaly až v roce 1996, viz níže. V roce 1993 navíc ještě doznívaly následky měnové restrikce z předchozích let, způsobující pokles produkce. Ten ale bylo třeba znovu nastartovat.

Politika SNB byla krátce po vzniku samostatného státu úspěšná a dařilo se jí plnit své cíle. Měnový kurz měl stanovené flukтуаční pásmo $\pm 0,5\%$, a tam se ho také dařilo držet, alespoň zpočátku

Rok 1994 přinesl politickou krizi a rozepře vlády, což vyvrcholilo odchodem některých politiků do opozice a vláda pak pokračovala v menšině. V nových volbách zvítězila opět HZDS, strana Vladimíra Mečiara, což značně ovlivnilo další ekonomický vývoj a mezinárodní izolaci Slovenska. V tomto roce také došlo k prvnímu oživení ekonomiky. Důvodem byla rostoucí zahraniční poptávka, devalvace měny podporující export a proexportní politika. Vláda však mylně označovala rostoucí ekonomiku za dílo nové „slovenské cesty“ transformace. Hlavním důvodem růstu byl tedy export.

V roce 1996 a 1997 pokračovalo slovenské hospodářství v nastolené konjunkturu. V tomto období vláda začala uplatňovat expanzivní rozpočtovou politiku avizovanou v dokumentu „Stratégia hospodarskej obrody“ s cílem dosáhnout podobného výkonu hospodářství jako v roce 1994. Hospodářská politika se začala soustředit na růst prostřednictvím expanzivní fiskální politiky a využitím jejích instrumentů. Dobře to bylo patrné například na stimulaci agregátní poptávky prostřednictvím státních výdajů, například do rozvoje infrastruktury, což vedlo až k deficitnímu rozpočtu. Z toho lze vidět, jak se slovenská vláda oddělila od myšlenky liberalizace trhu, kterou preferoval Václav Klaus, a začala prosazovat spíše model, ve kterém měl mnohem větší místo pro zásahy do ekonomiky stát. Ekonomika ale opět zaznamenávala vysoké tempo růstu, a to za zároveň klesající míry inflace, ale stagnující míry nezaměstnanosti. Růst mezd stále překračoval růst produktivity práce, spotřeba také rostla a to znamenalo příliv zahraničního kapitálu a pasivní saldo obchodní bilance. Ekonomika tak začínala ztrácet stabilitu. Centrální banka zvedla úrokové míry jako instrument restriktivní monetární politiky, což mělo za následek vytěsnění soukromých investic. Z hlediska pokračování restrukturalizace a reformace ekonomiky Slovensko v tomto období, podobně jako Česká republika, také stagnovalo.

5.2 Nezaměstnanost

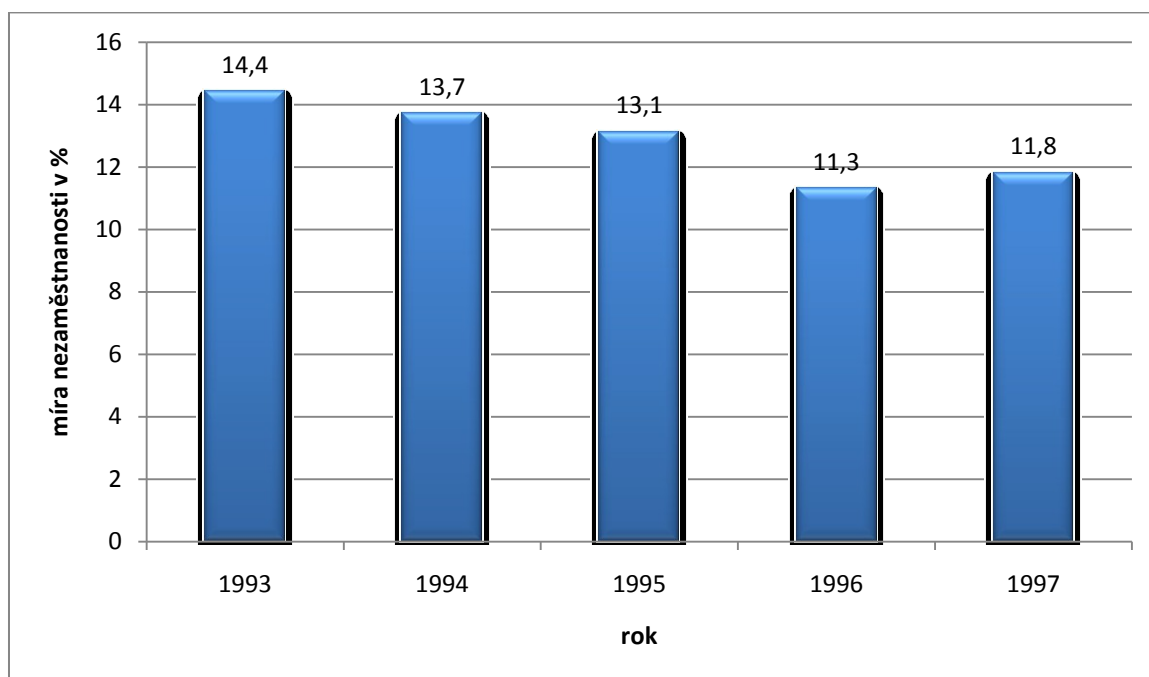
V roce 1993 po vzniku samostatného Slovenska se míra nezaměstnanosti oproti předchozímu období ještě zvýšila. Stejně jako v českém hospodářství, i v tom slovenském stále přetrvávala přezaměstnanost v některých odvětvích, zejména v sektoru průmyslu, a to i navzdory poměrně vysoké nezaměstnanosti v ostatních sektorech ekonomiky. Navíc pokračoval růst průměrné mzdy, i přes pokles produktivity práce.

Slovenská republika se po celou dobu transformace potýkala s vysokou mírou nezaměstnanosti. Její průměrná hodnota činila okolo 13 % a charakter byl převážně strukturální. Zde uvádím několik příčin přetrvávající nezaměstnanosti.

- Špatná struktura slovenského hospodářství s vysokým podílem těžkého průmyslu zděděná z období socialismu;
- odstraňování přezaměstnanosti;
- proces zefektivňování ekonomiky, kdy nové pracovní příležitosti nedokázaly absorbovat uvolněnou pracovní sílu;
- nepružnost pracovní síly prohlubující regionální rozdíly;
- vysoký podíl neevidované zaměstnanosti.

Mírný pokles nastal pouze v letech 1996 a 1997, vyvolaný vyšším hospodářským růstem, jak vidíme v tabulce 5.2. Žádné výrazné změny se však neodehrály.

Graf 5. 2: Vývoj míry nezaměstnanosti v SR v letech 1993-1997 (v %).



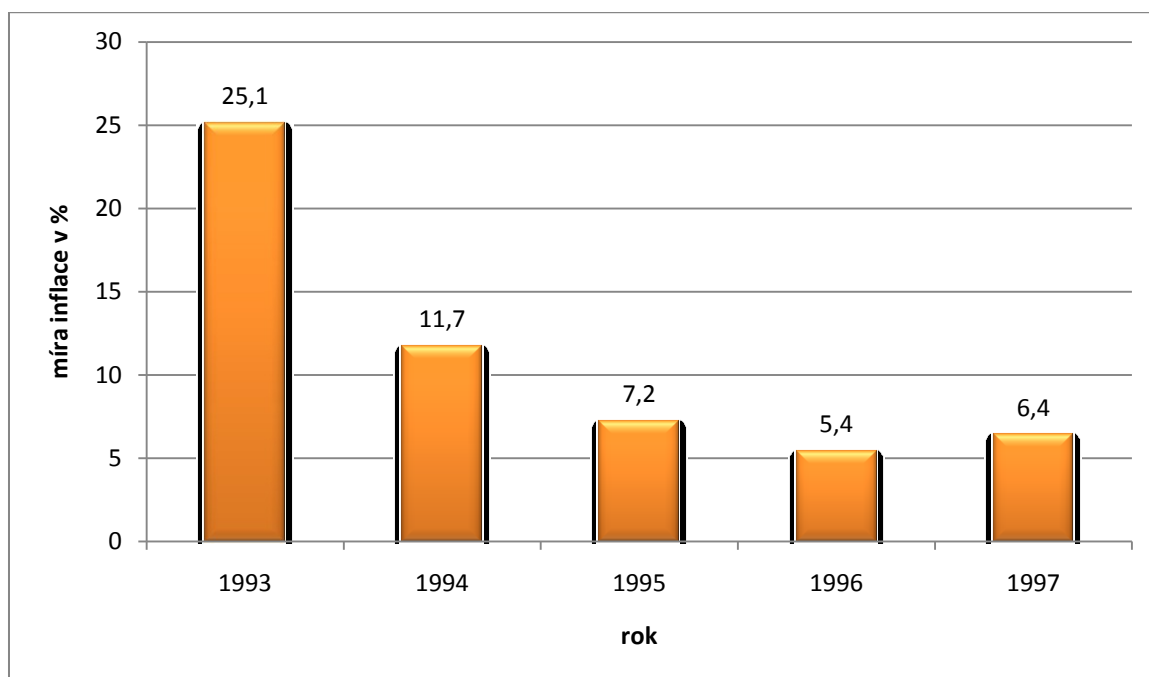
Zdroj: Statistický úřad Slovenské republiky

5. 3 Inflation

Krátce po vzniku samostatného Slovenského státu se cenová hladina držela na poměrně vysoké úrovni, velký inflační skok byl způsoben stejně jako u nás liberalizací cen a daňovou reformou z roku 1993 a svou roli sehrála i měnová odluka.

Záhy ovšem SNB pristoupila k devalvaci měny a inflační míra strmě klesla na úroveň, která se řadila k nejnižším v poměru s ostatními transitivními ekonomikami a zůstala pod kontrolou Národní banky Slovenska až do konce sledovaného období. Úroveň cenové hladiny v polovině devadesátých let zůstávala nízká i přes vysoký hospodářský růst, hlavní příčinou byla přetrvávající regulace cen, například cen energií.

Graf 5. 3: Vývoj roční míry inflace v SR v letech 1993-1997 (v %).



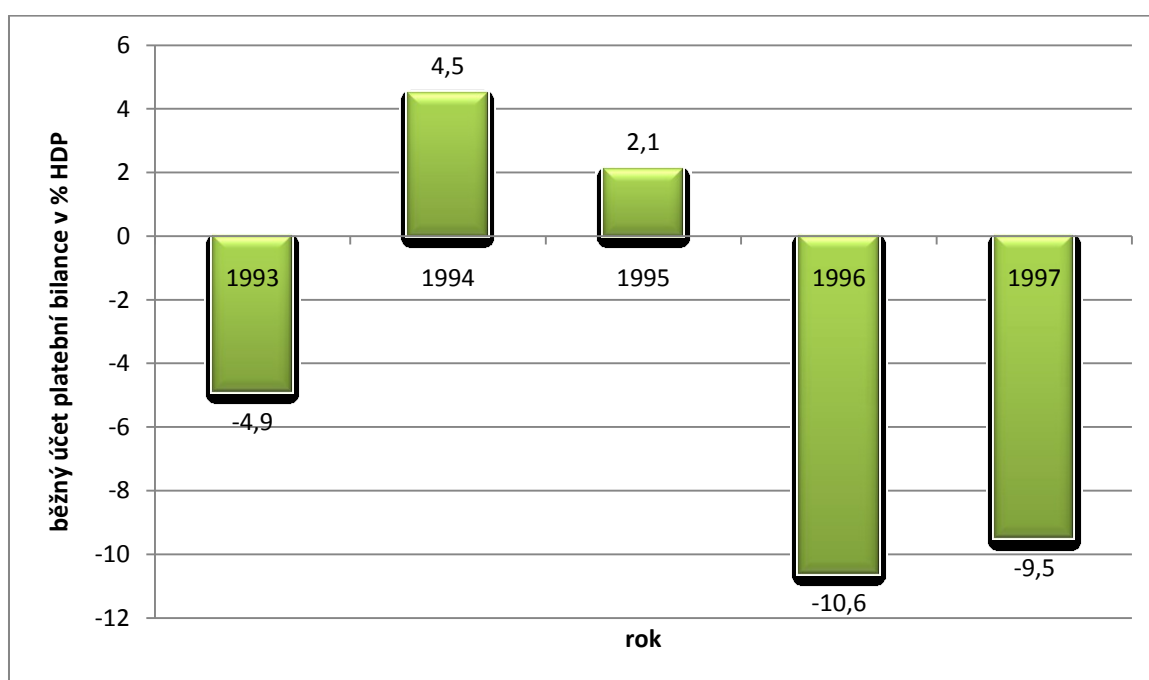
Zdroj: Statistický úřad Slovenské republiky

5. 4 Vnější rovnováha

Po rozdělení států došlo k velkému poklesu importu a exportu do a z České republiky, což bylo přirozené, ale napomohla tomu i 10 % celní daň, která byla zavedena i přes to, že původní plán zahrnoval vytvoření celní unie. Slovensko má relativně malou ekonomiku s vysokou agregátní poptávkou a závislostí na importu a od toho se odvíjí i její obchodní politika ve vztahu k zahraničí. V letech 1994 a 1995 byla přijata opatření pro zlepšení zahraniční obchodní bilance – devalvace měny, antimonopolní a proexportní opatření. Reakcí byla zvýšená poptávka ze zahraničí.

Hospodářská politika se tak soustředila na export a ten se stal v tomto období hlavním tahounem slovenského hospodářství. V roce 1996 se poprvé projevil deficit zahraničního obchodu, deficit běžného účtu platební bilance dosáhl hodnoty 10,6 % v poměru k HDP. Navíc přímé zahraniční investice tvořily nízký podíl slovenského dluhu, většinu celkového objemu dluhu tvořily půjčky. Zadlužování ekonomiky se sice v následujících letech drželo v poměru k HDP na podobné úrovni jako v roce 1996, přesto bylo zdrojem destabilizace hospodářství, oslabování měnového kurzu a nucené změny kurzu na floatingový systém.

Graf 5. 4: Vývoj běžného účtu platební bilance v SR v letech 1993-1997 (v %).



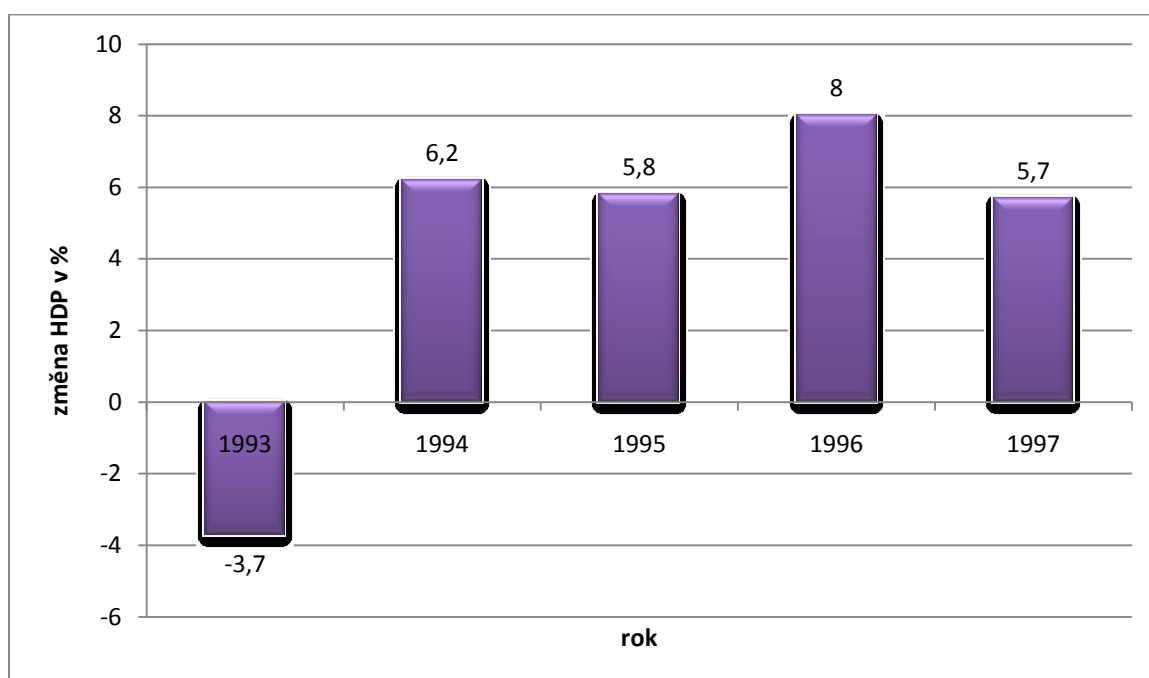
Zdroj: SPĚVÁČEK, V. a kol., Transformace české ekonomiky : politické, ekonomické a sociální aspekty, 2002.

5. 5 Hospodářský růst

V roce 1993 se na hospodářském růstu ještě podepsala transformační recese a tak byl hospodářský výsledek záporný. Změna a oživení ekonomiky přišlo v následujícím roce a vysoký růstový charakter (i ve srovnání s ostatními přechodovými zeměmi) si slovenské hospodářství udržovalo po celé sledované období, a to také v důsledku navrácení se k vyššímu využívání průmyslových kapacit, které pokleslo v průběhu

transformační recese v letech 1990 až 1993. Slovenská vláda sázela na vysoký hospodářský růst založený na expanzivní rozpočtové politice, na to, že růst vyrovná deficitní rozpočet a navrátí ekonomice zpět stabilitu. Tento růst však nestál na zdravých základech a byl doprovázen vysokým nárůstem zahraničního dluhu. Makroekonomické ukazatele naznačovaly, že vysoký růst je za takových podmínek dlouhodobě neudržitelný, jak napověděl jeho klesající stav již na konci sledovaného období.

Graf 5. 5: Reálné změny HDP v SR v letech 1993-1997 (v %).



Zdroj: <http://data.worldbank.org>

6 Využití řešení problematiky v médiích

6.1 Editorial

Od počátku přerodu československého hospodářství uplynuly již více než dvě desetiletí, přesto zůstává i dnes poměrně aktuálním tématem, stále se o něm diskutuje, píšou se odborné publikace i příspěvky v médiích, a to nejen v kruzích ekonomických a politických. I když právě pro ekonomy a historiky je toto období zajímavé zřejmě nejvíce – díky své historické jedinečnosti totiž nabízí spoustu

zajímavých témat ke zkoumání. A může sloužit třeba i jako návod nebo doporučení pro země, které se v budoucnosti rozhodnou skoncovat s totalitní nadvládou. Jak si poradila československá vláda s řízením státu v nestabilním makroekonomickém prostředí, kde hrozil kolaps nebo přinejmenším brzdění růstu v konkurenci silných západoevropských, ale i tvář měnících východních sousedů? V transformační recesi, kdy se každé špatné rozhodnutí mohlo projevit mnohonásobně silněji než ve vyspělé ekonomice a křehká rovnováha mohla být tak snadno roztříštěna na kusy? Nemluvě o tom, že každé šlápnutí vedle mohlo vyvolat (a často vyvolalo) tvrdou kritiku ze strany odborníků, politických oponentů i občanů, a že bylo tak snadné přijít o nabytou podporu společnosti a chuť něco změnit.

S odstupem času lze říci, že jednotlivá konkrétní opatření k transformaci byla relativně dobře navržena a ve srovnání s ostatními přechodovými ekonomikami v regionu i hladce provedena, v prostředí makroekonomické stability. Krok do neznáma se ukázal být správným řešením a naše generace se může těšit a vážit si nabyté svobody, kterou ještě podpořil vstup do Evropské unie, jejíž jsme nyní součástí.

Transformace měla přirozeně i sporné body, na které se názory občanů a politiků či ekonomů značně liší. Jedním takovým je kuponová privatizace, které se věnuji v následujícím článku.

6. 2 Transparentní a spravedlivá metoda, nebo podvod na občanech? Několik slov o kuponové privatizaci.

„Podvod, všechno to byl jeden velký podvod, ta kuponová privatizace!“ Reaguje opodál stojící důchodce na mou odpověď na otázku známého, co jsem si vybral jako téma své bakalářské práce. Když se řekne „transformace československé ekonomiky“, spouště lidí, kteří toto období zažili, se s tímto pojmem asociuje právě kuponová privatizace. A většinou se jedná o negativní reakce. Ale jak to s ní bylo doopravdy? Na to se pokusím odpovědět v tomto článku, předem si ovšem dovolím upozornit, že odpověď může být značně subjektivní a rozporuplná.

Dle tehdejší filozofie vlády bylo nezbytné rozdělit majetek občanům a ne je nechat na utrácení státu. A tak si každý občan, který dosáhl plnoprávnosti, mohl zakoupit za

1000 korun, což tehdy představovalo částku odpovídající zhruba týdennímu platu, kuponovou knížku a stát se tak „DIKem“, tedy „držitelem investičních kuponů.“ Kupon v některém z vládou vyhlášených kol privatizace občan směnil prostřednictvím investičního fondu nebo napřímo za akcie některého státního podniku a stal se tak spoluvlastníkem předtím státního majetku. Takto zjednodušeně fungoval systém, na kterém byla „kupónovka“ založena.

Myšlenka této metody sice nemá původ v českých hlavách, byla však upravena speciálně pro československé prostředí a použita zde v doposud největším rozsahu. A jak se vlastně zrodila myšlenka adaptovat pro naši zemi zrovna tuto metodu privatizace? Na to odpovídá Tomáš Ježek, jeden ze spoluvůrců:

„Bylo to v únoru na zámku v Kolodějích (1990 na vládním semináři – pozn. autora), o polední přestávce jsme s Dušanem Třískou chodili po parku a říkali si, jak bychom to udělali. A tam jsme přišli na tu kuponovou privatizaci, v podstatě takovou jednoduchou úvahou. Na jednu stranu jsme si říkali, jak postupovat, když je toho majetku tak obrovské kvantum? Víte, že narozdíl od jiných bývalých socialistických zemí – NDR, Maďarsko, Polsko – u nás to znárodnění bylo stoprocentní. Tady nebyl žádný soukromý sektor, každý poslední trafikant na rohu plnil státní plán. A na druhé straně žádné domácí úspory, žádný domácí kapitál. Tak jsme říkali, že jedinou možností je ten majetek rozdat. Ale jak rozdat? Tak jsme si vzpomněli na potravinové lístky, protože já jsem ještě generace, která je pamatuje. Tou cestou jsme přišli na tu kuponovou privatizaci.“⁶

Mnoho hospodářsko-politických činitelů, kteří měli s transformací co do činění, se o ní vyjadřují v pozitivním duchu. Vezměme jeden příklad za všechny – našeho současného prezidenta Václava Klause, který byl v počátku transformace jedním z jejích tvůrců a hlavních hybatelů. Toto jeho vyjádření z roku 2006 poměrně dobře ilustruje jeho názor:

„Jako tehdejší federální ministr financí jsem patřil mezi hlavní zastánce a prosazovatele privatizace vůbec a v rámci ní i této specifické a originální metody

⁶ Zdroj: <http://www.youtube.com>

obnovení soukromého vlastnictví u nás. I dnes jsem stoprocentně přesvědčen, že – ačkoliv by se některé věci jistě daly udělat trochu jinak – šlo o proces úspěšný, jehož výsledkem jsou dnešní fungující soukromé společnosti. Všichni občané touto cestou dostali šanci získat svůj podíl na majetku, který podle tehdejší doktríny patřil všem.“⁷

Ne všichni ale byli touto metodou tak nadšeni. Například známý a světově uznávaný ekonom Jan Švejnar zastává názor, že nejen kuponová privatizace, ale celá ekonomická transformace byla špatně provedena. Spektrum názorů lidí na tuto privatizaci se různí. Několik jedinců díky ní zbohatlo. Velký počet občanů si myslí, že měla být více promyšlena a velká skupina lidí, zejména starší generace, která prožila značnou část života v ekonomice, ve které neexistoval soukromý sektor, v ní vidí nástroj pro tunelování a označuje ji za loupež. Opět cituji Václava Klause a jeho názor na korupci ve spojení s termínem „kuponová privatizace:“

„S kuponovou privatizací korupce spojena být nemohla. Stát podniky neprodával a cenu firem dopředu neurčoval. Pouze zájem více než 8,5 miliónů občanů, kteří se do privatizace nákupem kuponových knížek zapojili, rozhodoval o tom, kolik akcií té které firmy a kdo za své kupóny získá.“⁸

Jak je vidět, názory na tuto metodu jsou opravdu různé. Nicméně skutečností zůstává, že využitím mezer v nedotažené legislativě, „tunelováním“ investičních fondů a jinými nekalými praktikami přišli někteří lidé k opravdu pohádkovému bohatství. Mluvílo se také o využití „bílých koní“, tedy lidí nastrčených k páchání trestného činu, jejichž úkolem bylo krýt skutečného profitujícího pachatele. Jak to bylo skutečně a zda jsou pachatelé ještě dostižitelní zákonem, je dnes téměř nemožné zjistit. Úvodní otázku lze těžko zodpovědět. Myšlenka kuponové privatizace ve svém jádru špatná nebyla, ale to, že její realizace nebyla zcela transparentním procesem, je více než jasné.

Dle některých „konspiračních“ teorií byla dokonce kuponová privatizace jen prostředek znovurozdělení moci v novém systému a dle další hypotézy, kterou

⁷ Klaus, 2006

⁸ Klaus, 2006

zastává například ekonom Vaňous, to byl Klausův nástroj k získání volebních hlasů pro jeho ODS a tím i prostředek k získání křesla předsedy vlády.

Abych zjistil, co si lidé myslí o kuponové privatizaci s odstupem necelých dvaceti let, připravil jsem na toto téma anketu, jejíž výsledky prezentuji v následujícím příspěvku.

6.3 Anketa

Radim Mikušek, 39 let, podnikatel

Jaký je váš názor na metodu kuponové privatizace?

Pro mnoho lidí to byla absolutně neznámá věc, ale také způsob, jak získat patnáct tisíc korun. Dle mého názoru byl ten systém nedomyšlený, nemyslím si, že to byl špatný způsob, nebo dokonce podvod. Pouze ten systém zvýhodňoval lidi, kteří se v tom uměli pohybovat. Pro obyčejné lidi to bylo prostě neznámé. Vydělávali na tom finančníci, ekonomové, bankéři, ředitelé společností - jako pan Kožený - kteří věděli, „jak v tom chodit“. Využili toho, skupovali knížky a investovali za ně.

Investoval jste do kuponové privatizace?

Neinvestoval. Z toho důvodu, že jsem byl mladý a nevěděl, o co jde.

Jiří Kubíček, 45 let, obchodní zástupce

Jaký je váš názor na metodu kuponové privatizace?

Tenkrát to byl prostě způsob, jak vydělat. Dal jsi tisícovku a dostal jsi patnáct. Já jsem to koupil a hned prodal. Taky byla spousta lidí, kteří to kupovali třeba od důchodců, kteří nevěděli, o co se jedná. Já sám jsem měl dvě nebo tři knížky od lidí z mého okolí. Nevím, jestli byl ten systém dobrý, spousta lidí to bralo jen jako způsob, jak vydělat na státu. Nejdřív já, potom stát. Jestli z toho stát něco měl, to nevím.

Investoval jste do kuponové privatizace? A využil jste služby investičního fondu?

Investoval jsem, ale ne přes fond. Tenkrát byly ty privatizované podniky v novinách, prostě jsem to poslal na adresu, kterou tam měli uvedenu a pokud bylo těch zájemců hodně, tak mi to vrátili zpátky.

Zdeněk Stuchl, 67 let, důchodce (v minulosti zaměstnanec Vítkovických železáren)

Jaký je váš názor na metodu kuponové privatizace?

To bylo rozkrádání státního majetku. Státní majetek přešel prakticky zadarmo do soukromých rukou a kvůli tomu zkolaboval těžký průmysl. ČKD, Zetor Brno, SONP Kladno, Vodárny v Ostravě. Ten majetek byl rozprodán do zahraničí, ne hned, zkraje to nešlo. Legální to bylo až potom. Používali na to taky metodu „bílých koní“. Měli jsme třeba taky flotilu zaoceánských lodí, které byly „za babku“ rozprodány.

Investoval jste do kuponové privatizace? A využil jste služby investičního fondu?

Ano, tisícikorunu. Bylo to pro mě docela úspěšné. Investoval jsem přímo, nenechal jsem se zlákat sliby investičních fondů.

Josef Tomek, 45 let, vedoucí obrobny

Jaký je váš názor na metodu kuponové privatizace?

Kuponová privatizace byla nepřipraveným rozdělením veřejného majetku. To znamená, že to nahrálo pouze lidem připraveným. V přepočtu ten státní majetek vycházel zhruba 40 000 korun na hlavu. Většina fondů ale vydávala jen 15 000 korun, takže prakticky o těch zbylých 25 000 korun člověka připravily. A těch patnáct tisíc, to ještě těm, kteří měli štěstí.

Investoval jste do kuponové privatizace? A využil jste služby investičního fondu?

Investoval, dodnes vlastním akcie. Ne, do fondu bych nikdy nešel. Smyslem fondu stejně nebylo spravovat akcie, jen vykoupit ty kupony od lidí. A nakonec se ty peníze stejně vynesly z republiky, takže to bylo takové rozkradení.

Přemysl Kunčický, důchodce (v minulosti generální ředitel podniku Válcovny plechu a.s.), 63 let

Jaký je váš názor na metodu kuponové privatizace?

Kuponová privatizace je opravdu loupež století. Tehdy vládnoucí garnitura, která se zhlédla v soukromém vlastnictví a kapitalismu, o kterém neměla ani tušení, nehledě k tomu, že zde rozhodovali lidé, kteří s politikou neměli žádné zkušenosti, rozprodala a rozkradla státní majetek ve vysoké hodnotě za "babku". Pevně věřím, že během času se dostanou spravedlivě před soudy a budou se zodpovídat, i když peníze a majetky již nikdo nevrátí.

Investoval jste do kuponové privatizace? A využil jste služby investičního fondu?

Jako většina občanů jsem investoval, avšak do konkrétních podniků. Fondy jsem považoval tehdy za možnost „zlodějiny“. Také se to ve skutečnosti projevilo. Přímo investici jsem považoval za dobrý vklad pro zhodnocení finanční částky. Věřil jsem, že podniky využijí těchto peněz pro své investice do zařízení a navýšení výroby a konkurenceschopnosti. Nenapadlo mne, že se budou podniky tunelovat a vykrádat, snižovat jejich účetní hodnota a pak prodávat cizímu kapitálu nebo se rušit.

**6. 4 „I když se toho spousta rozkradla, tahle země prosperuje.“
Rozhovor s předsedou privatizační komise.**

K tématu kuponové privatizace se mi podařilo kromě názorů veřejnosti, které mají většinou podobný tón – nespokojenost, sehnat i názor člověka, který měl k privatizaci velmi blízko a jeho názor je naopak docela optimistický. Pan Pavel Remeš tak nabízí zajímavý pohled na (nejen) kuponovou privatizaci z pohledu státního úředníka.

Řekněte mi, co bylo přesně vaší úlohou?

Pracoval jsem jako předseda privatizační komise. Staral jsem se o rozdělení majetku, který byl ve státním vlastnictví.

Jaký je váš názor na metodu kuponové privatizace?

Myšlenka byla založena na tom, že je třeba co nejrychleji dostat státní majetek do soukromých rukou a v tomto smyslu si myslím, že byla kuponová privatizace úspěšná. V podstatě, byť došlo k obrovské změně, dopadl výsledek celkem dobře. Nedošlo k tomu, že by vznikla nějaká velká krize a naše země, dá se říci, úspěšně vstoupila do éry tržního hospodářství.

Takže Váš názor je shodný s oficiálním stanoviskem vlády?

Ano. Samozřejmě, doprovázelo to mnoho negativních jevů, jako že se sem tam něco rozkradlo, a tak dále. Ale o tom všichni věděli. Už na počátku se říkalo, že to stejně nikdo neuhlídá, toto riziko tam bylo.

Ovlivnilo nějak Vaše zaměstnání Váš pohled na privatizaci?

Ne, to určitě ne. Státní majetek se ve velice krátkém období dostal do vlastnictví soukromých subjektů a tam, kde do toho ten subjekt šel s nějakým zdravým podnikatelským záměrem, tak to dopadlo úspěšně. Tam, kde se jednalo pouze o spekulaci, o snahu přijít k nějakému majetku, tak tam to dopadlo samozřejmě většinou špatně.

Setkal jste se někdy v rámci privatizace s korupcí?

Setkal jsem se s tím, samozřejmě docházelo k různým machinacím. Hlavně tedy ve velké privatizaci. V té malé, kde se majetek dražil, sice byly nějaké snahy o manipulaci, nicméně každý musel něco zaplatit. V podstatě ta malá privatizace byla nejprůhlednější. V té kuponové privatizaci, tam šlo o to, že to spíš někdo vytuneloval a tak dále. To se dalo čekat a je to celkem normální, člověk by se divil, kdyby k tomu nedošlo. Celé generace tady vyrůstaly v přesvědčení, že „kdo nekrade, okrádá svou rodinu“ a podobně. Takže by byl skutečný zázrak, kdyby k tomu nedocházelo. Ale musím říci, že přes to všechno tahle země poměrně rychle překlenuje tuto etapu a díky tomu se stala prosperující a zachovává růst národního hospodářství. A to považuji jednoznačně za klady.

Poslední otázka, jaký máte názor na investiční privatizační fondy?

Vyskytla se zase spousta případů, kdy ty fondy někdo nějakým způsobem vytuneloval. U té velké privatizace se jednalo v mnoha případech o různé spekulace. Ale byla v tom spousta lidí, kteří o tom nic nevěděli. Nikdo nevěděl o nějakém kapitálovém trhu, nikdo s tím neměl zkušenosti. Ani otázka práva nebyla dořešena. To se tvořilo na koleně a za pochodu. Přes to všechno, i když se toho spousta rozkradla, tahle země prosperuje a pokračuje. A jak říkám – já si myslím, že ten výsledek je nakonec dobrý.

Děkuji za Vaše názory.

7 Závěr

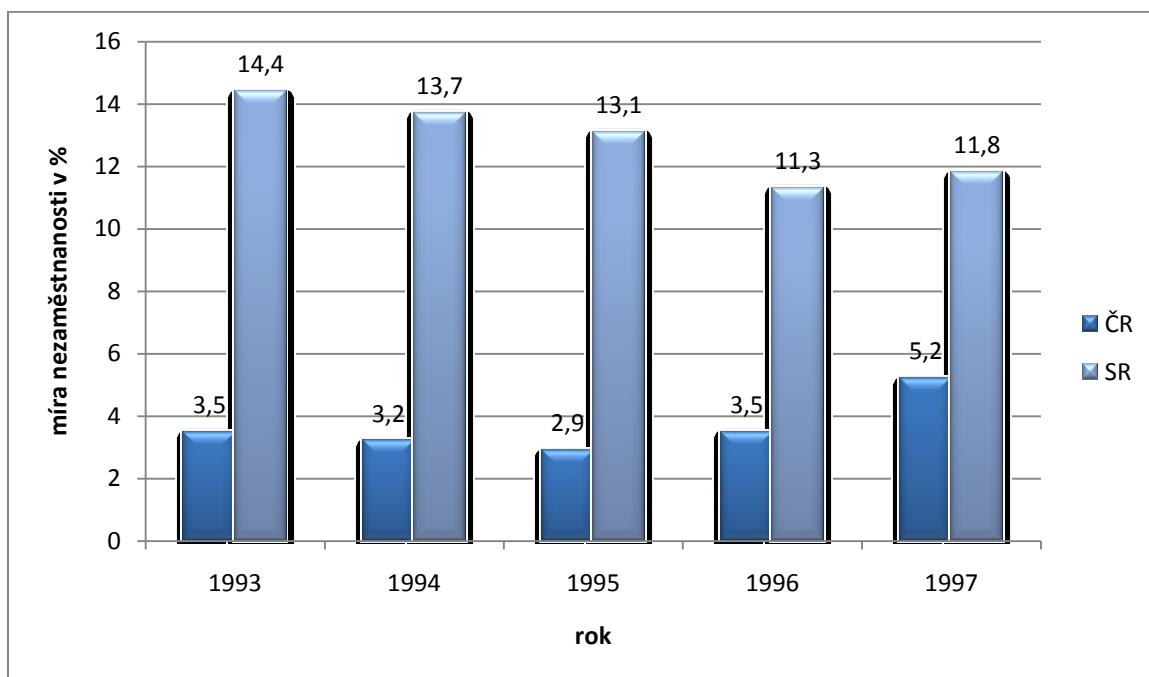
Jako cíl této práce jsem si stanovil komparaci vývoje výkonu České a Slovenské ekonomiky v období od jejich vzniku, tedy roku 1993, do období počátku prvního hospodářského propadu České republiky, tedy do roku 1997. Toto srovnání činím v následujících podkapitolách prostřednictvím grafů znázorňujících hlavní makroekonomické ukazatele obou transformačních ekonomik, ke kterým přidávám stručný komentář odůvodňující jejich vývoj. Ačkoliv byl ekonomický vývoj v obou zemích odlišný, jak dokazují následující řádky, přesto z celkového pohledu, do kterého bychom zahrnuli i ostatní transitivní země po rozpadu východního bloku, si byly ve sledovaném období obě země ekonomicky poměrně blízko. Rozdílnosti v jejich vývoji byly způsobeny částečně politickým vývojem, touhou Slovenska jít vlastní cestou, uplatňovanou hospodářskou politikou, rozdíly ve struktuře ekonomiky, náklady rozdělení, rychlostí reforem, vnějšími vlivy a do jisté míry i geografickou polohou země.

7.1 Vývoj nezaměstnanosti v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997

Když se podíváme na graf 7.1, který srovnává vývoj míry nezaměstnanosti, můžeme si všimnout značných rozdílů mezi oběma ekonomikami. U Slovenska lze u tohoto

ukazatele vidět podobný trend, jako v ostatních transitivních zemích. Míra nezaměstnanosti je po celé sledované období poměrně vysoká. U českého hospodářství lze z grafu vyčíst přesný opak toho, co vidíme na Slovensku. Již v počáteční fázi transformace byl pokles zaměstnanosti nižší než v ostatních zemích a tento trend vydržel až do roku 1996, v následujícím roce nastal růst v důsledku hospodářské recese. Míra nezaměstnanosti se dokonce řadila mezi nejvyšší na světě. Usuzuji, že takto nízkou míru udržoval především trvalý ekonomický růst na stabilních základech, které jsem popsal v úvodní kapitole. Hlavní příčiny nezaměstnanosti jsou rozebrány v kapitolách 4.3 a 5.2.

Graf 7. 1: Komparace vývoje nezaměstnanosti v ČR a SR v letech 1993-1997 (v %).



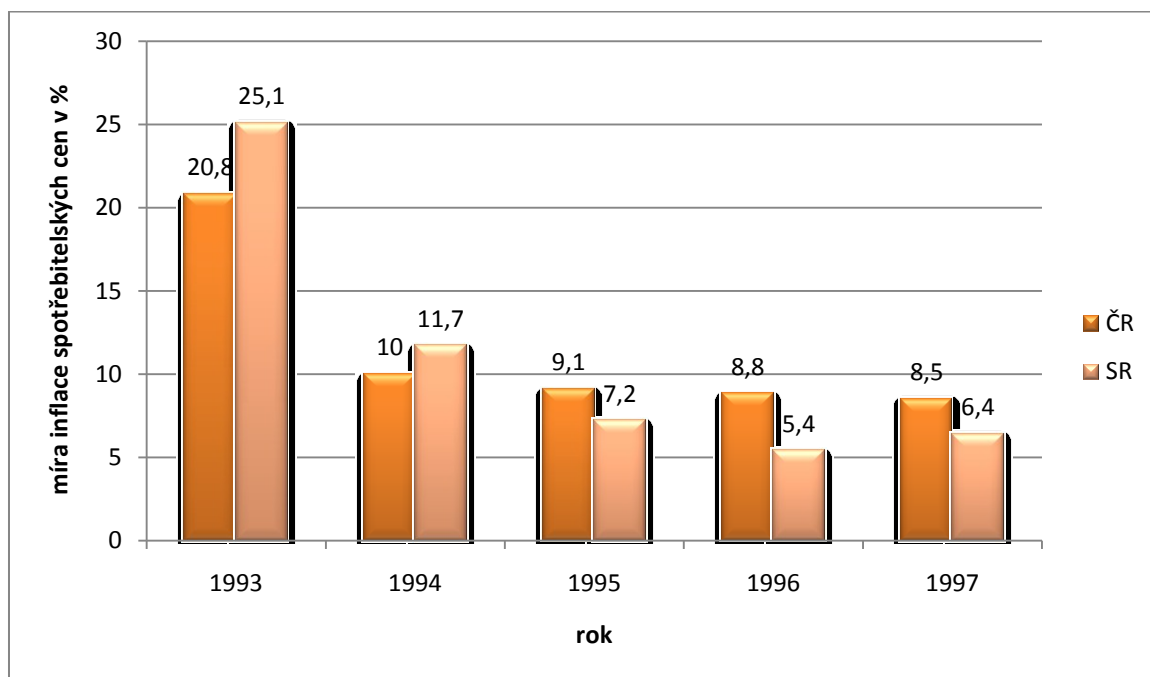
Zdroj: Český statistický úřad, Statistický úřad Slovenské republiky

7. 2 Vývoj inflace v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997

První rok existence samostatných států byl také rokem změn v daňových soustavách v obou státech. To se odrazilo na cenové hladině, která po pádu na úroveň okolo 10 % v předchozím roce opět strmě vzrostla. Daňová reforma zanechala o něco hlubší otisk na cenové hladině Slovenska. Ovšem v dalších letech se pomocí restriktivně

orientované měnové politiky podařilo udržet inflaci na uzdě. Vlády obou zemí nastavily takovou měnovou politiku z důvodů obav před vznikem inflačních spirál. Obě centrální banky navíc nasadily pevný měnový kurz pro udržení ekonomické stability, což se ukázalo jako úspěšný krok. Přejít k floatingu učinily obě centrální banky až v roce 1998. Také se ale ukázalo, že ke konci sledovaného období již nebyl pevný kurz tolik výhodný, neboť i jeho přispěním do země přitékalo velké množství zahraničního kapitálu, který působil negativně na vnější stabilitu. V porovnání s ostatními transitivními ekonomikami (obzvláště s Bulharskem nebo Rumunskem) se situace ohledně vývoje inflační míry jevila jako jednoznačný úspěch. Navíc se míru inflace dařilo udržet a nadále snižovat po celé sledované období. Cenou za měnovou restriktci byl pokles produktu.

Graf 7. 2: Komparace vývoje růstu míry spotřebitelských cen v ČR a SR v letech 1993-1997 (v %).



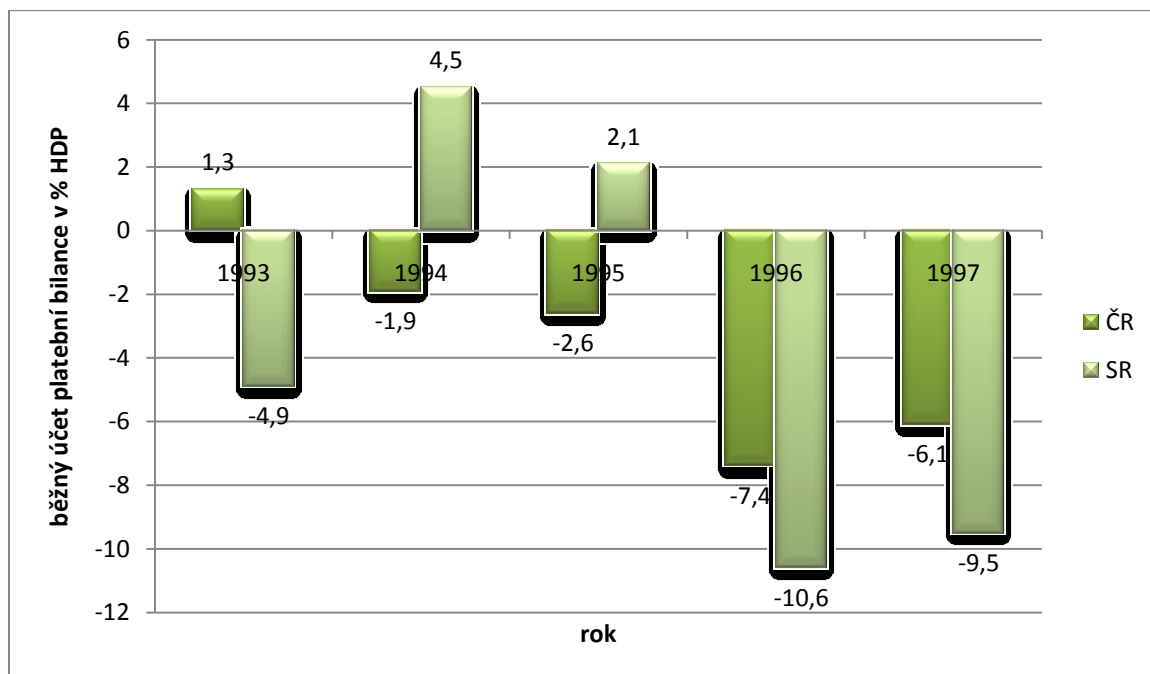
Zdroj: Český statistický úřad, Statistický úřad Slovenské republiky

7. 3 Vývoj vnější rovnováhy v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997

Vnější ekonomická rovnováha se stala kamenem úrazu nejen pro českou a slovenskou ekonomiku, ale i pro ostatní přechodové ekonomiky. Liberalizací obchodu

došlo k mnohem většímu otevření ekonomik i pro západní trhy. To způsobilo ve velké míře růst importu a vystavilo domácí export nezvyklé tvrdé konkurenci, protože trhy RVHP, se kterými Československo dříve obchodovalo, v podstatě kvůli systému centrálně řízených cen konkurenci nepředstavovaly. Vznik ekonomických nerovnováh byl u obou sledovaných zemí úzce spjat s vysokým hospodářským růstem. Země měly nedostatek domácího kapitálu a do určité míry byly závislé kapitálu zahraničním, který napomáhal hospodářskému růstu. Česko zaznamenalo nárůst negativního salda běžného účtu platební bilance v poměru k HDP hned v roce 1994, Slovensko až v roce 1996, ale s o to větší razancí. Zadluženost zemí se postupně zvyšovala a musela být řešena monetární restrikcí, pro udržení ekonomické stability. U české ekonomiky byla monetární restrikce přestřelena, a to takovou měrou, že se stala hlavní příčinou hospodářského poklesu pro dalších několik let a o tomto období hovoříme jako o první hospodářské post-transformační recesi.

Graf 7. 3: Komparace vývoje běžného účtu platební bilance v ČR a SR v letech 1993-1997 (v %).

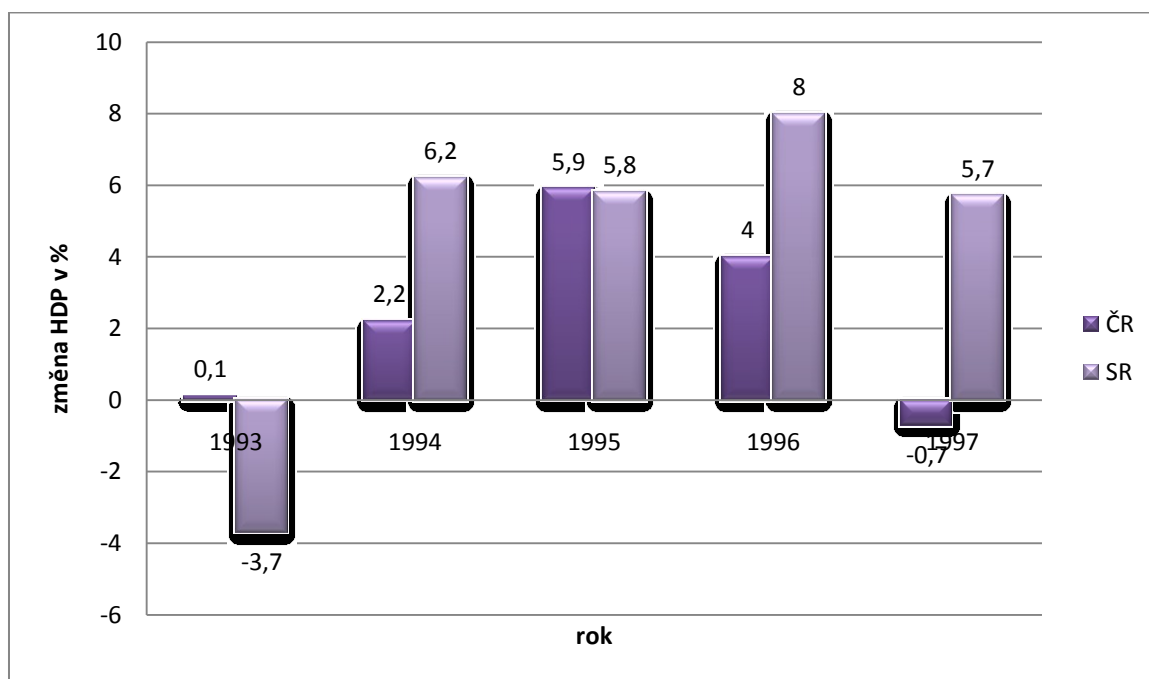


Zdroj: SPĚVÁČEK, V. a kol., Transformace české ekonomiky : politické, ekonomické a sociální aspekty, 2002.

7. 4 Vývoj hospodářského růstu v České a Slovenské republice v období let 1993 – 1997

V prvním roce se na hospodářském růstu negativně projeví náklady rozdělení a doznívaly i náklady transformace, které byly v případě Slovenska vyšší a uvedly jej tak do recese. U obou zemí ale zejména poptávka na čerstvě otevřených trzích nastrovala už rok po rozdělení růst, jak je z grafu jasně patrné. V české ekonomice byl oproti té slovenské růst pozvolný a byl zastaven až hospodářskou recesí, kterou de facto nárůstem vnější nerovnováhy vyvolal. Na Slovensku dosahoval růst ještě vyšších čísel a ve sledovaném období se ho tvůrcům hospodářské politiky podařilo takový udržet. Do konce dekády se Slovensku podařilo překonat předtransformační úroveň hospodářství, Česká republika se této hranici velmi přiblížila.

Graf 7. 4: Komparace vývoje inflace v ČR a SR v letech 1993-1997 (v%).



Zdroj: Český statistický úřad; <http://data.worldbank.org>

Seznam použitých pramenů

A/LITERATURA

GIBARTI, J. *Deskriptivní ekonomie České republiky*. 1.vyd. Ostrava : Vysoká škola báňská - Technická univerzita, 2004. 250 s. ISBN 80-248-0604-5.

HOLMAN, R. *Transformace české ekonomiky: v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy*. 1.vyd. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 2000. 106 s. ISBN 80-902795-6-2.

KLAUS, V.; TOMŠÍK, V. *Makroekonomická fakta české transformace*. 1.vyd. Brno : NC Publishing, 2007. 140 s. ISBN 978-80-903858-1-8.

LOUŽEK, M. *Zapomenutá transformace*. Praha : Centrum pro ekonomiku a politiku, 1999. 120 s. ISBN 80-7203-205-4.

SPĚVÁČEK, V. a kol.: *Transformace české ekonomiky : politické, ekonomické a sociální aspekty*. Praha : Linde, 2002. 528 s. ISBN 80-86131-32-7.

TULEJA, P. *Analýza pro ekonomy*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2007. 336 s. ISBN 978-80-251-1801-6.

ZECCHINI, S. *Průmysl v České republice a Slovenské republice*. Přel. J. Schejbal. Praha : Český institut aplikované ekonomie, 1994. 163 s.

ŽÍDEK, L. *Transformace české ekonomiky: 1984-2004*. 2.vyd. Praha : C.H. Beck, 2006. 304 s. ISBN 80-7179-922-X.

B/ELEKTRONICKÉ ZDROJE

BOUDOVÁ, J. *Transformace české ekonomiky po roce 1990* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2008. 88 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra občanské výchovy [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW: <http://is.muni.cz/th/79279/pedf_m/?lang=en>.

ČECHOVÁ, M. *Česká republika a Slovensko – 12 let poté* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2006. 94 s. Diplomová práce. Masarykova univerzita,

Ekonomicko-správní fakulta [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW:
<http://is.muni.cz/th/62767/esf_m/?lang=en>.

ČERNOHORSKÁ, L. Komparace vývoje nezaměstnanosti v České republice a na Slovensku [online]. Ústav ekonomie, Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní : Univerzita Pardubice [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW:
<<http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/32228/1/CL576.pdf>>.

<http://www.czso.cz>

<http://www.data.worldbank.org>

<http://www.euroekonom.sk>

<http://www.klaus.cz>

<http://www.portal.statistics.sk>

Kdo vymyslel kuponovou privatizaci v ČR? [online]., 2007 [cit. : 2011-04-30],
Dostupný z WWW:
<<http://www.youtube.com/watch?v=7Fe0mkoo3HI&feature=related>>.

KLAUS, V. Rozpočtový deficit, měnová restrikce, desinflace a aktuální stav české ekonomiky [online]., 1998 [cit. : 2011-04-30], Dostupný z WWW:
<<http://www.klaus.cz/clanky/615>>.

KLAUS, V. 15 let od zahájení kupónové privatizace [online]., 2006 [cit. : 2011-04-30],
Dostupný z WWW: <<http://www.klaus.cz/clanky/755>>.

Ministerstvo financií SR. Hospodársky vývoj SR v rokoch 1993 – 2003 [online].
Bratislava : Ministerstvo financií SR, 2004 [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW:
<http://www.finance.gov.sk/Documents/hv_1993-2003.pdf>.

VAVREK, M. *Hospodárský vývoj Slovenska 1993 - 2006* [online]. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2008. 100 s. Diplomová práce. Vysoká škola ekonomická, Národohospodárská fakulta [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW:
<https://www.vse.cz/vskp/public.php?evskp_id=6206>.

VODIČKA, K. Příčiny rozdělení Československa: analýza po 10 letech [online]. [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW: < http://www.tahace.cz/vodicka_net/historcas2.pdf>.

Seznam grafů

Graf 3. 4: Vývoj míry nezaměstnanosti v letech 1990-1992 v jednotlivých zemích Československé federace (v %)	20
Graf 3. 5: Vývoj míry inflace spotřebitelských cen v letech 1990-1992 v jednotlivých zemích Československé federace (v %).....	21
Graf 3. 6: Vývoj HDP v letech 1990-1992 v jednotlivých zemích Československé federace (v %)	22
Graf 4. 3: Vývoj míry nezaměstnanosti v ČR v letech 1993-1997 (v %).....	28
Graf 4. 4: Vývoj míry inflace spotřebitelských cen v ČR v letech 1993-1997 (v %)..	29
Graf 4. 5: Vývoj běžného účtu platební bilance v ČR v letech 1993-1997 (v %).....	31
Graf 4. 6: Reálné změny HDP v ČR v letech 1993-1997 (v %).....	32
Graf 5. 2: Vývoj míry nezaměstnanosti v SR v letech 1993-1997 (v %).....	35
Graf 5. 3: Vývoj roční míry inflace v SR v letech 1993-1997 (v %).....	36
Graf 5. 4: Vývoj běžného účtu platební bilance v SR v letech 1993-1997 (v %).....	37
Graf 5. 5: Reálné změny HDP v SR v letech 1993-1997 (v %).....	38
Graf 7. 1: Komparace vývoje nezaměstnanosti v ČR a SR v letech 1993-1997 (v %).	47
Graf 7. 2: Komparace vývoje růstu míry spotřebitelských cen v ČR a SR v letech 1993-1997 (v %).....	48
Graf 7. 3: Komparace vývoje běžného účtu platební bilance v ČR a SR v letech 1993-1997 (v %).....	49
Graf 7. 4: Komparace vývoje inflace v ČR a SR v letech 1993-1997 (v%).....	50

Seznam zkratek

ČNB – Česká národní banka

ČR – Česká republika

ČSSR – Československá socialistická republika

ČSFR – Česká a Slovenská federativní republika

HDP – Hrubý domácí produkt

NBS – Národní banka Slovenska

RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....